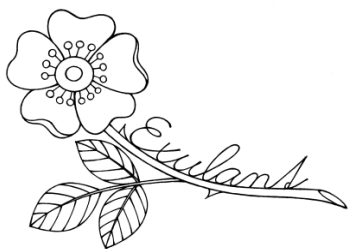


INFORMAČNÍ VĚSTNÍK č. 57 (1/2024)



zapsaného spolku

EXULANT

Milí čtenáři,

v prvním letošním čísle našeho věstníku připomínáme dvě stoletá jubilea. Tím prvním jsou narozeniny sestry Olgy Matějkové. Ke vzácnému výročí jí přejeme opravdu všechno nejlepší.

Druhou událostí je stoleté výročí prvního pokusu o reemigraci potomků exulantů. Sbor ČCE v Zábřehu na Moravě tuto událost v loňském roce velmi pěkně oslavil, o čemž Vás rádi informujeme. Příjezdu prvních reemigrantů a exulantské tradici se věnovala i konference spolku v září 2023. Z konference připravujeme sborník, který bychom letos rádi vydali.

Kromě jiných článků, které Vás snad zaujmou, přinášíme i něco z našeho loňského zájezdu po stopách Komenského ve východních Čechách. A zároveň zveme k **zájezdu letošnímu, který se bude konat 18. a 19. května 2024**. Protože mezi vyjitím tohoto věstníku a termínem zájezdu příliš času není, prosím, věnujte tomu pozornost a přihlaste se. Tentokrát pojedeme do Polska na Opolsko, do míst, kde založili naši předci své osady Friedrichův Hradec, Petrův Hradec a Sacken. Návštěvu jsme již plánovali několikrát, ale zatím se jí nepodařilo uskutečnit. Pro potomky reemigrantů mající vztah k Friedrichovu Hradci máme zajímavou a podrobnou knihu Edity Štěřikové „O kolonistech v exulantské kolonii Friedrichův Hradec v pruském Slezsku“.

Protože první letošní spolková akce XVI. ročník Memoriálu J. A. Komenského v Žacleři proběhne 3. 2. 2024, tedy před vyjitím

tohoto čísla, těšíme se na setkání v květnu na zájezdu. O dalších společných setkáních – v Trpístech 25. 8. 2024 a o členské schůzi a konferenci budete informováni v příštím čísle věstníku. Připomeneme si v něm i velmi významné výročí – 300 let od vzniku útočiště českých exulantů ve Velkém Hennersdorfu.

Jan Bistranin

ZKOUŠKY A POKUŠENÍ

Modlitba: „Pane celého světa, ve Tvých rukou jsou naše dny a roky, ve Tvých rukou je celý velký svět i náš malý život. Dal jsi rád vesmíru a hvězdám jejich běh, a přece i nás máš ve své péči. Jsou-li pro nás připraveny dny těžké, posiluj nás, abychom je přijali trpělivě, tak jako jsi k té trpělivosti posiloval našeho velkého předka Jana Amose Komenského. Pomoz nám, abychom jako i on neklekali na mysl, ale byli vždy lidmi naděje.“

Moji milí poutníci, sestry a bratři, dlouho jsem promýšlela dnešní moji netradiční službu, než jsem se konečně pustila do realizace. Mým přáním bylo, aby se v tom proloulo vyznání J. A. Komenského „Bůh je naše útočiště a síla“ a jeho výrok v Lešně, ještě než začalo hořet: „Jsme pod ochranou Nejvyššího“. Pro dnešní netradiční službu jsem se inspirovala útlou knížečkou předčasně zemřelého bratra faráře Jana Nohavici „Cestou víry s Jakubem“ a jako základ biblické úvahy jsem vybrala několik veršů z první kapitoly Jakubovy epištoly: „*Mějte z toho jen radost, moji bratři, když na vás přicházejí rozličné zkoušky. Vždyť víte, že osvědčí-li se v nich*

vaše víra, povede to k vytrvalosti. A vytrvalost ať je dovršena skutkem, abyste byli dokonalí a neporušení, prosti všech nedostatků. Má-li kdo z vás nedostatek moudrosti, ať prosí Boha, který dává všem bez výhrad a bez výčitek, a bude mu dána. – Blahoslavený člověk, který ob stojí ve zkoušce.“

Blahoslavený člověk, který ob stojí ve zkoušce – jakými jinými slovy by bylo možné charakterizovat J. A. Komenského a jeho životní běh. O té zkoušce se mluví hned v úvodu Jakobova listu několikrát. Ale jak jsem se dočetla, v řeckém originále (PEIRASMOS) má to slovo dvojí velice podobný a zároveň odlišný význam – zkouška nebo pokušení. A to může být v mnoha oblastech: rodina, povolání, věci veřejné, naše smýšlení, majetek atd.

Bylo to aktuální pro izraelská pokolení, první křesťany, stejně jako dnes pro nás. I my se dostáváme do situací, které jsou zkouškou i pokušením. Zároveň je z toho možné vyjít pročištěn, zocelen, zkvalitněn. Takový je smysl zkoušky. Ale je možné podlehnout lákadlům – a to je pokušení.

A tím se dostáváme k trojí výzbroji, kterou Jakob ve svém listu jmenuje. Je to výzbroj, která je tolik potřebná pro situace zkoušek: vytrvalost, moudrost a radost.

Jak že to Jakob píše?

„Blahoslavený člověk, který ve zkoušce ob stojí. Osvědčí-li se v ní vaše víra, povede to k vytrvalosti.“

„Má-li kdo nedostatek moudrosti, ať prosí Boha, který dává všem bez výhrad a bez výčitek.“

„Za největší radost mějte, když v rozličné zkoušky upadáte.“

Vytrvalost – jistě si dovedeme představit, jak by to dopadlo s J. A. Komenským, kdyby tuto výzbroj neměl. Jistě věděl, že je před ním nesnadná a tak zvaně úzká cesta. Místo vytrvalosti bychom mohli také říci **dlohodehost**, která je zárukou, že když člověk něco začne, tak se v půlce cesty nevzdá a v půlce cesty neuteče.

A pak tu máme **moudrost** – to je skutečnost hlubší než chytrost nebo dokonce i vzdělanost. Jistě si uvědomujeme, že moudrost není založena jen na nás samotných. Jakob dává moudrost do souvislosti s modlitbou, kdy prosíme nejen o moudrost pro sebe, ale také pro ostatní, na nichž leží mnohá rozhodování.

Na třetím místě v té trojí výzbroji je **radost**. A vlastně poselství o radosti otevírá celý Jakobův list: „Za největší radost mějte...“ Ono to v souvislosti s utrpením a těžkostmi zní až provokativně, ale v radosti je velká zbroj právě pro ty, kteří jdou všelijakou cestou. „Radost Hospodinova budiž síla vaše.“ – Proznívá to celou Biblií. Radost je nejlepší lék i pro mezilidské vztahy a vytváří prostor vděčnosti, pohodě a důvěře.

A právě na začátku zmiňované knížečky Jan Nohavica napsal: „Radost dosvědčuje krásně i opravdovou víru: dokazuje mimo jiné, že ten, kdo se raduje, nebere sebe vždy příliš vážně a nespolehá jen na sebe, což by bylo brzy k uzoufání, ale že doopravdy ví, komu uvěřil.“ Dovolím si doplněk: jako máme opatrovat naději, máme opatrovat také radost i v době nervozity, politického napětí a ekologického ohrožení.

Troufám si říci, že právě probranou trojí výzbroj náš Jan Amos Komenský u sebe měl. Prosme Hospodina, aby dával i nám do našich přerozmanitých zkoušek pro odpovědná rozhodování a pro nesnadné situace vytrvalost, moudrost a radost.

Z kázání Rut Nývltové na Růžovém paloučku v Žacléři 6.6.2023

ZÁJEZD V ROCE 2024

Zájezd se bude konat ve dnech **18. – 19. května 2024**. Tentokrát navštívíme exulant-ské kolonie našich předků na Opolsku – **Friedrichův Hradec** (založen 1752, dnes Grodziec), **Petrův Hradec** (založen 1832, dnes Piotrówka) a **Sacken** (založen 1780, dnes Lubienia).

Závazné přihlášky posílejte nejpozději do 12. 4. 2024 na adresu capclin@unet.cz,

nebo MUDr. Josef Čáp, Nádražní 1285/7, 568 02 Svitavy. Předběžná cena zájezdu je 2 200 Kč. Přihlášení obdrží bližší informace nejen o ceně. Termín platby: **do 30. 4. 2024.** na účet spolku Exulant číslo 209898309, kód banky 0800, variabilní symbol 888.

Pojedeme opět autobusem, nástup 18. 5. v 8,00 hodin ve Svitavách (jen po dohodě s Josefem Čápem) a mezi **9,15 – 9,45 hod. u vlakového nádraží v Pardubicích.**

V neděli budeme na bohoslužbách v Lubienie, poté ještě navštívíme luterský kostel v Pokóju.

POZVÁNKY

- 23. 3. 2024 seminář pro učitele a zájemce o dějepis, český jazyk a společenské vědy na téma: Moravští bratři v Grónsku (přednáší Mgr. Daniel Freitinger), pořádá VERITAS, historická společnost ve sboru ČCE v Pardubicích, Sladkovského 638;
- **18.-19. 5. 2024 zájezd po exulantských osadách na Opolsku v Polsku (Fridrichův Hradec, Petrův Hradec, Sacken) – pořádá Exulant;**
- 21. 6. 2024 pietní vzpomínka na popravy vůdců stavovského odboje v kostele sv. Mikuláše a na Staroměstském náměstí v Praze;
- 6. 7. 2024 noční Kalich Besedice u Železného Brodu;
- 7. 7. 2024 Husův den v kostele v Železném Brodě a odpoledne Husova slavnost na Kalichu v Besedicích, pořádá Ochránovský seniorát ČCE;
- 7. 7. 2024 setkání na Růžovém paloučku u Litomyšle, pořádá Spolek přátel Růžového paloučku.
- 25. 8. 2024 tradiční setkání v Trpístech
- září nebo říjen – konference a výroční i volební členská schůze z.s. Exulant; pozvánka bude v příštím věstníku;
- 11.-13. 10. 2024 konference spolku Moravian v Suchdole nad Odrou k tématu „Exil Moravských bratří“.

STOLETÉ NAROZENINY OLGY MATĚJKOVÉ

Olga Matějková, rozená Stejskalová, se narodila 6. března 1924 do zemědělské rodiny. Měla dva bratry a tři sestry. V roce 1941 se provdala za Jana Matějku. Svatbu urychlilo hrozící nasazení na nucené práce do Německa, kterému se tak oba mladí snoubenci vyhnuli. Manželům se brzy narodily dvě dcery – 2. května 1942 Alena a v září příštího roku Zdena.

Na podzim 1945 se rodina Stejskalových (bez jedné dcery), spolu s mladou rodinou Matějkových odstěhovala do Čech. Jediná sestra Jana Matějky, Milena, vdaná za Jana Svobodu, zůstala v Zelově (tam náhle zemřela 21. srpna 1946).

V Čechách se Matějkovi nejprve usadili v Jindřichovicích pod Smrkem. Jan pracoval jako švec, toto řemeslo si osvojil během války v dílně svého strýce Konstantina Matějky. Po několika letech se rodina přestěhovala do nedalekého Nového Města pod Smrkem. Olga, vyučená švadlena, se tam nejprve věnovala šití, později léta pracovala v místním podniku Koh-i-Noor, kde se podílela na výrobě psacích potřeb.

Manžel Jan 5. dubna 1959 náhle zemřel na srdeční infarkt. Olga musela pečovat o dvě dorůstající dcery sama, vždy velice zodpovědně. Dcera Alena byla přijata po maturitě do šestiletého studia lékařství na LFUK v Hradci Králové, po promoci pokračovala na téže fakultě jako odborná asistentka v oboru fyziologie, nauce, věnujícímu se funkci lidského těla. Dcera Zdena, výrazně výtvarně nadaná, absolvovala sklářskou školu v Novém Boru, v tehdy největším středisku sklářství v ČSR, tam také pracovala jako malířka po celý profesní život. Do Nového Boru přesídlila z Nového Města v roce 1964 i Olga, aby se zhruba za čtyři roky usídlila v Hradci Králové, kde žije dodnes. V Hradci Králové Olga úspěšně působila až do důchodového věku jako odborná příjemkyně zakázek ve výrobní prodejně textilu.

V Hradci Králové navázala kontakt s farností Českobratrské církve evangelické.

Dokud zdraví dovolovalo, účastnila se bohoslužeb v místním kostele, což bylo ještě v období tamního působení faráře Vítko.

Dnes má Olga tři vnoučata, šest pravnoučat a jedno praprawnouče, žádné z nich však nežije v Hradci Králové. Ze strany celé rodiny se těší velké pozornosti. Daří se tak plnit všechny její potřeby, včetně přání dožít v bytě, který obývá od příchodu do Hradce. Díky péči dcery Aleny a s pomocí pracovníků sociální péče tak může setrvávat v oblíbeném bytě navzdory věku i poruše hybnosti.

V období blížících se stých narozenin může bez obav bilancovat. Život neměla nejllehčí – dvě děti narozené těsně za sebou, přesídlení z Polska, nelehká asimilace na prostředí nového státu a nových spoluobčanů, do jisté míry i určitá jazyková bariéra, později časné ovdovění. Vždy se však aktivně podílela na udržení potřebné životní úrovně rodiny. V každém zaměstnání patřila k velmi dobře hodnoceným pracovníkům. Navzdory ovdovění umožnila oběma dcerám vzdělání a pomohla tak nastartovat jejich úspěšné životní dráhy. Za všech okolností měla na mysli jejich prospěch. Za to vše jí patří dík nejenom obou dcer, ale celé rodiny.

Alena Merkunová, Zdena Macurová

Potomci a většina příbuzných Olgy Matějkové žije dnes v Čechách. V Polsku zůstala její sestra Helena, vdaná Pospíšilová. Jsou po ní děti, syn Jiří a dcera Ilona. Milena a Jan Svobodovi měli také dvě děti, syn Jiří bydlí v Zelowě, dcera Blanka, vdaná Świderska, zemřela ve Varšavě 15. října 2023 ve věku nedožitých 88 let. V Zelowě dosud také žije synovec Olgy Matějkové Jiří Pospíšil a mimo Zelowě neteř Věra Sek, děti Heleny a Juliana Pospíšilových.

Olga Matějková je pravděpodobně nejstarší ze žijících zelowských rodáků. V Zelowě určitě nikdo starší není. Po 78 letech života v Čechách si ji v rodném městě málokdo pamatuje. Jsme rádi, že tento článek naši sestru Olinu Matějkovou při příležitosti mimořádného jubilea připomíná.

Jiří Svoboda

OSLAVY V ZÁBŘEHU 2023

100 let od příchodu prvních reemigrantů do Zábřeha

Ve dnech 20. a 21. května 2023 jsme si setkáním a slavnostním sborovým shromážděním připomněli 100 let starou historii. Právě v roce 1923 se do nově vzniklého Československa organizovaně vraceli první potomci pobělohorských emigrantů, kteří opustili vlast z důvodu pronásledování kvůli víře.

Protože se první skupina rodin usadila v Zábřehu, stalo se připomenutí této události milou „povinností“ pro zábřežský sbor Českobratrské církve evangelické. Tak jako před padesáti i před deseti lety se opět rozeběhly vzpomínky dosud žijících potomků na okolnosti příjezdu předků do zdejšího místa, společný život v dnes již zaniklém „dvoře“ na Žerotínově. Hrdost a pokora zároveň zdobí ty, kteří si zachovali po 400 těžkých let svoji víru a příslušnost ke svému národu v podobě slova, písma i písní.

V sobotním odpoledni proběhlo setkání potomků exulantských rodin a současných členů bratrského sboru. Velmi zajímavé bylo představení záznamu rozhovorů příslušníků mladé generace se svými předky doplněné o vzpomínky a fotografie a film, který představila rodina Musilova. Vše se stalo součástí sborového webu a je dohledatelné na: <https://sites.google.com/view/100letreemigrace/>.

Fotoalbum z průběhu sborového dne je k nahlédnutí na <https://rajce.net/standamel/album/100-let-reemigrace>.

Svou návštěvou nás poctili starosta města Mgr. František John, předseda spolku Exulant Jan Bistranin a senior moravskoslezského seniorátu Marek Zikmund. Hosté v rámci nedělních bohoslužeb pozdravili přítomné a zmínili osobní pohled na význam povědomí o historii. Kázáním posloužil potomek reemigrantů bratr farář Daniel Midriak ze Slovenska.

Po společném obědě jsme se sešli k odpoledním programem, kde vystoupili se svými přednáškami baptistický kazatel Dobroslav

Stehlík a historička Miloslava Hošková. Tradice byla naplněna i vystoupením místního pěveckého sboru. Květnovým shromážděním vše ještě neskončilo. Přípomínka letošního 100letého výročí návratu prvních reemigrantů „do země otců“ doznala 28. října v Zábřehu skutečně zajímavého a snad i pro historii zaznamenaní hodného završení. Při nově vybudované cyklostezce vedené přes pozemky potomků reemigrantů proběhla „bohoslužba smíření“, při které zábřežský katolický děkan Radek Maláč a evangelický farář Vlastislav Stejskal vzájemně vyslovili lítost nad pronásledováním evangelíků v pobělohorské době, odpuštění a víru v budoucí společnou křesťanskou spolupráci v zábřežském regionu. Stvrzením tohoto setkání se stala výsadba lípy, která bude tuto událost připomínat. Vše se odehrálo za přítomnosti zábřežského starosty Františka Johna. Příští rok bude pod architektonickým dohledem „místo smíření“ dobudováno jako odpočívadlo při cyklostezce a bude osazeno vhodnou skulpturou připomínající historické okolnosti důvodu jeho vzniku.

Stanislav Melichar

Návrat po 180 letech v exilu

Předkové navrátilců ze Zelova odešli z důvodu sílící rekatolizace roku 1742 z východních Čech na pozvání pruského krále Fridricha II. pod ochranou jeho vojska do Slezska. Král jim tam slíbil zaručit náboženskou svobodu a dát jim i svobodnou půdu, na níž by si mohli založit své kolonie.

Čeští exulanti se měli shromáždit nejprve v městečku Münsterbergu. Sešlo se jich tam na dva tisíce, ale marně čekali na slíbenou půdu. Místo bylo přeplněno, Češi neměli kde bydlet. Sedm let tu hladověli, trpěli zimou a umírali. Roku 1749 byly založeny první české kolonie v Prusku – Friedrichův Tábor a Husinec. V následujících letech byly založeny Hradec, Poděbrady a další. Ve Slezsku žili exulanti 60 let.

Koncem roku 1802 jejich potomci zakoupili výhodně půdu v Zelově v Polsku, kam se potom postupně přestěhovali a postavili

kostel, slavnostně otevřený 3. 7. 1825. Když do Zelova a na Volyň roku 1918 doletěla zpráva o osvobození Českých zemí, s radostí přivítali tuto zprávu všichni exulanti, ať byli kdekoliv. V kostelích a shromážděních mluvili kazatelé o návratu a o proroctví velkého exulanta bratra J. A. Komenského. Potom, když byl navázán styk s Kostnickou jednotou v Praze, kde v té době působil dlouholetý pracovník mezi exulanty v Zelově a okolí br. farář B. Radechovský, posílaly přihlášky k návratu hromadně celé osady. Avšak brzy se ukázalo, že všichni se nebudou moci vrátit. V Československu nebylo dost velkých celků půdy, kde by se mohli usídlit zemědělci, nebylo dost práce pro dělníky, a i s živnostníky byl problém. Návrat se tedy podařil jen několika šťastnějším po 120 letech života v Zelově.

Kostnická jednota pozvala v roce 1921 zástupce zelovských Čechů na oslavy 300. výročí památky obětí na Staroměstském náměstí a při té příležitosti s nimi bylo jednáno i o zamýšlené reemigraci. Po zdlouhavých jednáních se Státním pozemkovým úřadem i po jednáních s knížetem Lichtenštejnem bylo v dubnu 1922 rozhodnuto zakoupit zábřežský Velký dvůr. Byl v tom i kus symboliky, neboť zábřežské panství patřilo před Bílou horou Žerotínům a jeho majitel, Ladislav Velen, byl rovněž nucen opustit vlast pro víru. Na památku toho byl také tento Velký dvůr reemigranty nazván Žerotínov.

První exulantská rodina se nastěhovala už v říjnu 1922; byla to rodina Viléma Pospíšila, který byl nucen o několik let dříve opustit Polsko a bydlel v Praze. Za přispění českého vyslanectví ve Varšavě povolila polská vláda repatriovaným rodinám svobodný návrat s živým i mrtvým inventářem. Dne 1. ledna 1923 dojel první transport o 19 vagónech, doprovázený úředníkem Kostnické jednoty Kratochvílem, vezoucí 11 rodin repatriovaných ze Zelova, Požděnic, Ignácova, Malého Zelova a Lodže, s živým i mrtvým inventářem, do Zábřeha. Cesta z Polska do Zábřeha trvala týden a byla nesmírně těžká a krutá. Lidé až na české hranice cestovali

i s malými dětmi v dobytčích vagónech. Pro dobytek museli cestou sami shánět a zabezpečovat krmivo, vodu a další potřeby. Situace se zlepšila až po přejetí hranice ČSR, když pro rodiny s dětmi byl v Bohumíně přistaven osobní vagón a pro dobytek měli během další cesty vodu a píci na vybraných zastávkách připravenou.

Na zábřežském nádraží čekali reemigranty slavné uvítání. V uvítacím výboru byli zastoupeni představitelé zábřežské pokrokové inteligence (Joža Malý, advokát Indra, vikář Šedý). Slavnostní přivítání a nadšené vlastenecké řeči na reemigranty silně zapůsobily. Děti zelovských Čechů na nádraží zazpívaly píseň, kterou si pro tuto příležitost připravily – „Tebe, ó vlasti má“. Po uvítání pak byli dojatí reemigranti uvedeni do svého nového bydliště. Když přijeli, Velký dvůr se teprve stěhoval. Neměli kde bydlet, a proto se prozatím bydlelo všelijak, i více rodin pohromadě. V první skupině to byly rodiny Karla Matějky, Jana Jersáka, Josefa Matějky, Karla Jersáka, Karla Jelínka, Karla Harta, Karla Musila, Jana Nevečeřala, Josefa Kedaje, Bedřicha Nováka a Josef Sláma.

Další tři rodiny z polské části Volyně (z Michalovky) po trapném vyjednávání s polskými dopravními úřady dojely do Zábřeha až v předvečer slavnostního uvítání 27. ledna 1923. Ve druhé skupině to byly rodiny Karla Munčinského, Josefa Marka a Juliána Janka.

Byly to rušné dny, kdy bylo nutno nejn nutnější ve starých budovách, místnostech obytných i stájích velkého dvora upravit, a proto bylo slavnostní uvítání odsunuto na dobu příhodnější, to jest na neděli 28. ledna 1923. Tehdy se sjelo do Zábřeha mnoho vzácných hostů. Byl zde přítomen jako slavnostní řečník ThDr. Josef Křenek, pozdější synodní senior Českobratrské církve evangelické, za vládu a Státní pozemkový úřad Dr. Viškovský, za Národní radu českou Dr. Auerhan, zástupci země, kraje, okresu, města, Sokola i jiných korporací. Slavnost se konala v sokolovně v Zábřehu-Krumpachu. Přijeli také bratr farář Prudký z Olomouce, bratr farář Radechovský za Kostnickou

jednotu, bratři kazatelé Jednoty českobratrské a Jednoty Chelčického (baptistů) a ještě mnozí jiní. Celá slavnost vyzněla v mohutnou manifestaci celého kraje, že pravda a spravedlnost dějinná vždy zvítězí. Tak se stal den oné slavnosti památkou všem zúčastněným nezapomenutelnou.

Areál Velkého dvora byl rozdělen pro 14 rodin. Uprostřed zůstala volná plocha, která měla sloužit jako společná náves. Pro každou rodinu byla upravena obytná část – předsíň, kuchyň, komora a dva pokoje; a hospodářská část – stodola a stáj. V nově upravovaných obytných částech byly pro rodiny reemigrantů postaveny i chlebové pece. Samostatná obytná část, jako novostavba, byla v roce 1924 dokončena pro dvě rodiny (Novákovu a Hartovu). Samostatně si na Žerotínově postavili dvojdomek Tučkovi a Pospíšilovi.

Ze společné návsi dostala každá rodina svůj podíl. Zpočátku se na ní soustřeďovali ke společným besedám, hrály si zde děti, později, asi po r. 1930, si jednotlivé rodiny zřizovaly na svých dílech zahrádky na zeleninu. Uprostřed návsi byly vysazeny lípy. Ihned zjara roku 1923 začala starost o pole. Bývalý nájemce dvora, Středočeská cukrovarnická společnost, za úplatu provedla ještě na podzim zasetí ozimů, reemigranti sami si nasázeli brambory, řepu apod. Proto byly prvním rokem všechny zemědělské práce konány společně. Rozdělení pozemků se provedlo až na podzim roku 1923. První rok – společné hospodaření, následující roky již každý samostatně, jeden lépe, druhý hůře. V areálu Žerotínova si z velké sýpky zřídil jeden z reemigrantů (Sláma) malou tkalcovnu, stálo tam pár železných stavů, na nichž zpracovával materiál kupovaný od Brassa. Za nějaký čas dílna změnila majitele. Sláma se vystěhoval a dílnu odkoupil J. Hudec, který z ní zřídil trhárnou vaty a začal zhotovovat prošivané deky. Později budovu prodal a koupil v Krumpachu větší. V této malé dílničce pracovaly i některé ženy, především dcery reemigrantů.

Strava zelovských Čechů byla závislá na výsledku a výnosu vlastního hospodářství.

Mléko, vajíčka i dobytek, vše se prodávalo z toho důvodu, že bylo nutno zaplatit dluh. Některé rodiny se zbavily břemene až statisíkového dluhu teprve za druhé světové války. Maso se připravovalo velice zřídka, pouze při svátečních příležitostech. I po příchodu do Zábřeha si pekli vlastní chléb.

Společenský život vedli reemigranti výhradně jen mezi sebou a malou skupinou místních evangelíků. Žerotínov byl samostatnou jednotkou, navíc se od ostatních obyvatel odlišovali svým náboženským vyznáním. Katolický farář dr. Kolář byl proti nim zaujat a jako starosta byl proti tomu, aby zde dostali domovské právo. Toto právo jim poskytla obec Hrabová, kde jako evangelický farář působil vikář Rudolf Šedý. Protože v Zábřehu v té době nebyl český evangelický kostel, starali se nejdříve o zřízení svého stánku.

Byly to zřejmě v první řadě hospodářské důvody a nedostatek pracovních příležitostí, ale také předtucha války, kvůli kterým se ve třicátých letech pět repatriantských rodin z vlasti vystěhovalo do ciziny – do Kanady a USA.

Leptší vztahy mezi zábřežskými a „emigranty“ ze dvora se začaly upravovat až příchodem mládeže, která se začala přátelit s ostatními. O něco později, na jaře 1925, vznikl z dalšího reemigračního transportu ve Vikýřovicích u Šumperka sbor baptistů. Během druhé světové války museli vikýřovičtí Češi obec opustit, rodina Dobroslava Jersáka bydlela u Josefa Musila na Žerotínově č.12, kde jim ve svém bytě uvolnili jednu místnost. Pracovali u Hudců v továrně a během té doby se přátelili.

Společenství Žerotínova, a v důsledku toho i celý zábřežský sbor se stal již od počátku do značné míry ekumenickým společenstvím. Nejen proto, že bohoslužby byly navštěvovány členy tří církví (Českobratrská církev evangelická, Jednota českobratrská, baptisté), ale i proto, že se zde při službě Slova pravidelně střídali kazatelé jednotlivých denominací.

Církevní výchově byl podřizován celý chod domácnosti, rodinný i společenský

život. První náboženskou výchovu dostávaly děti již v rodině – v neděli odpoledne, ve svátečních dnech se rodina věnovala společné četbě z Bible a zpívalo se z kancionálů.

Dospělí se scházeli ve sboru, kde měli možnost vzájemné komunikace. Pro děti se pořádala nedělní škola, ve které se učily znát a vykládat Bibli a zpívaly písně. Pro reemigranty ze Zelova, ale hlavně pro jejich potomky v první a druhé generaci byla nedělní škola a shromáždění mládeže příležitostí najít si partnera a pobavit se. Po konfirmaci ovšem společné schůzky nekončily, výukové hodiny náboženství byly nahrazeny sdružením mládeže. Konalo se jednou týdně; část byla věnována rozboru Bible a v další části pak již nastupovala volná zábava, vyprávělo se, zpívaly se písně a hrály společenské hry.

Mladí lidé, pokud se dostali mimo své stálé bydliště, vždy vyhledali sbor své církve v jiném místě a navazovali kontakty tam. Nejmladší generace dnes již tyto zvyklosti opouští, a to k velké nelibosti rodičů.

Skupina zelovských Čechů po příchodu do Zábřeha neslevila nic ze svého charakteru české náboženské menšiny v Polsku. Okolní prostředí se totiž relativně vůbec nezměnilo. Nadále byli malým ostrůvkem lidí s evangelickým vyznáním, obklopeným jiným náboženským prostředím. Tato náboženská odlišnost byla také příčinou, že i zde se počátku vyhledávali partneři stejného náboženského vyznání, nejraději ze skupiny zelovských. U reemigrantů ze Zelova je překvapivé vzdělání příslušníků jejich skupiny. V první generaci se jednalo o zemědělce, protože jim byla přidělena zemědělská půda. Z jejich dětí se již všichni zemědělci nestali; vždy jen jedno dítě, zpravidla syn. Ostatní děti již získaly vyšší školní vzdělání, a tím i odpovídající profese: povětšinou úředníci, zdravotní sestry, lékaři a inženýři. Ve třetí generaci se již tedy vesměs jedná o příslušníky inteligence.

V zábřežském evangelickém sboru, i když je nyní méně početný díky odcházení mladé generace po studiu do větších měst a vymírání starší generace, jsou stále

základem sboru potomci reemigrantů, kteří mají v úctě své předky, jejich víru i tradice.

Jana a Antonín Opravilovi

První exulantské sbory na Moravě

100 let – je to dlouhá nebo krátká doba? Natolik dlouhá, že již nemáme mezi sebou pamětníky, ale natolik krátká, že ještě žijí ti, kteří se řadu let s přímými účastníky událostí před 100 i více léty setkávali a osobně slyšeli jejich vyprávění. V některých případech máme hlas přímých účastníků navíc zachycen na magnetofonových páscích nebo v jejich rukopisných poznámkách, dopisech, písemně zaznamenaných vzpomínkách, denících a podobně. S těmi ještě vzdálenějšími událostmi se smíme seznamovat již jen na základě dochovaných archivních záznamů, a zejména díky práci zapálených historických badatelů.

Sbor ČCE v Zábřeze si 20. a 21. 5. 2023 připomínal návrat několika rodin potomků českých pobělohorských exulantů pro víru před 100 lety do tehdy mladého Československa, tedy do vlasti předků, či jak se často říká, do země otců. Tehdy, v lednu 1923, přijely do Zábřeha dva transporty, a to z polského Zelova a okolí a z Volyně, především z Michalovky. Byly to rodiny evangelíků, členů svobodné reformované církve a baptistů. Připomeňme si však nejdříve situaci těch, kteří se snažili najít útočiště v cizině. Od bitvy na Bílé hoře u Prahy v roce 1620 docházelo často ke krutému pronásledování nekatolíků; jen občas bylo utrpení mírnější. Všichni byli nuceni k tomu, aby se stali příslušníky římskokatolické církve. Když to nešlo po dobrém, tak to mělo jít po zlém. Domy podezřelých byly prohledávány a byly jim zabavovány Bible a další tzv. kacířské knihy, které pak byly páleny. Byli vyslýcháni, vězněni, mučeni, nejeden přišel o život. Byly jim odebírány děti na „převýchovu“. Byli přinuceni stát se alespoň formálně katolíky, chodit ke zpovědi a ke svátému přijímání a alespoň několikrát ročně přijít do kostela, zejména o církevních svátcích, včetně svátků různých svatých. Navzdory tomu se scházeli tajně v rodině, ale i společně

někde v roklích, v lesích a podobně. Vynalézavě skrývali Bibli, tzv. „kacířské“ knihy i kalich k Večeři Páně. Uchovávali svou víru a snažili se ji předávat svým potomkům. Opouštěli svou rodnou vlast, aby zachovali živou a těžce zkoušenou víru, aby mohli svobodně vychovávat své děti a vést je k Ježíši Kristu, aby mohli mít Bibli a další literaturu a aby mohli mít čisté svědomí před Bohem i před lidmi. Když se jim naskytla příležitost nebo ze zoufalství, když byl útlak neúnosný, prchali jednotlivci, části rodin, celé rodiny i větší skupiny do zemí, kde byla alespoň nějaká náboženská svoboda. Ale ani tam to nebylo jednoduché, zvláště v počátečním období. Jejich rodiny se rozrůstaly.

Pokud myslíme na ty, kteří se vrátili v roce 1923 do Zábřeha a v roce 1925 do Víkovic, jejich předkové zřejmě odešli do ciziny až kolem poloviny 18. století. Po roce 1741 se za Prusko-Rakouských válek někteří, především z východních Čech, dostali do Pruskem dobytého Slezska, zejména do Münsterbergu (dnes polské Ziębice, asi 30 km severně od Javorníka na Jesenicku, tedy asi 100 km od Zábřeha). Münsterberg byl exulanty neúnosně přeplněný. Proto založili postupně podle možností řadu nových osad. Již v roce 1749 byl založen Husinec a Friedrichův Tábor, o 3 roky později Friedrichův Hradec, pak další. Hodně rodin našlo útočiště i na jiných místech Slezska a Polska. I když v roce 1781 byl vyhlášen toleranční patent a emigrace se téměř zastavila, zpět do Čech a na Moravu se vrátil v té době jen malý počet. Život v cizině pokračoval. V roce 1803 byl v Polsku založen Zelov, o tři čtvrté století později na Volyni Michalovka, v roce 1902 Mirotín. Tam, kde se alespoň na nějakou dobu usídlili, vznikala česká církevní společenství. Někde to byla společenství vícenárodnostní, zejména pokud šlo o baptisty. Společně se shromažďovali Češi, Ukrajinci, Němci, Poláci. Na Volyni se potomci exulantů setkali také s těmi, kteří se z Čech a Moravy stěhovali zcela dobrovolně po roce 1868, někteří již i dříve, aby tam získali levně půdu, a tak si ekonomicky polepšili. Byli mezi nimi i evangelíci. Založili evangelické

sborny v Boratíně a Kupičově. Kazatelské stanice byly i jinde. Mezi evangelickými sbory v Boratíně u Lucka a Michalovkou poblíž Rovna, vzdálenými od sebe asi 60 km, se rozvinula spolupráce.

Exulanti i jejich potomci z oblasti dnešního Polska a Ukrajiny si zachovali víru i český jazyk. Edita Štěříková v závěru své ne příliš rozsáhlé knihy „Stručně o pobělohorských exulantech“ (Kalich Praha 2005) to vyjádřila velice výstižně. Dovolují si to citovat: „Pobělohorští exulanti naráželi v cizině při své příslovečné bídě na různé předsudky a nevraživosti, než vcelku prosluli svou pracovitostí a vynalézavostí. Nad jejich náboženskou horlivostí se pozastavovali nejen saští a pruští úředníci. Jejich biblické znalosti a nenasytná touha po výkladech Slova Božího udivovaly kazatele a zahanbovaly zvlažnělé evangelíky ve svobodnějších zemích. Posilovali se navzájem biblickými citáty, písněmi i tradovanými vyprávěními z české reformační historie. Ve snaze žít bohubilý život kladli ve své církevní kázni na sebe i na své souvěrce velmi přísná pravidla, která je zaváděla někdy až do nešťastných uliček sudičství. Zpěv k Boží oslavě jim byl velkou radostí a modlitby základní životní potřebou. Svůj těžký život vyhnanců vložili nadějně do rukou Božích.“

Vznik svobodného Československa v roce 1918, kde byla náboženská svoboda, oživil touhu mnoha rodin po návratu do vlasti předků. Žel, vrátit se v té době mohlo jen asi 128 rodin. Údaje různých autorů o jejich počtu se rozcházejí, celkem to však byly jen stovky osob. O povolení návratu jich žádalo několikrát více, ale marně. Těch několik rodin, které se dostaly do Zábřeha, bylo mezi těmi šťastnými. O dva roky později byl umožněn návrat další skupině, a to do Vikýřovic. Byli mezi nimi i někteří příbuzní těch, kteří již byli v Zábřehu. Prožili i zde řadu těžkostí. Vlast otců si idealizovali. O to bylo větší jejich zklamání. Nové majetky si museli koupit. Mnozí se zadlužili. Čekali, že se vrátí do země Husa, Chelčického, Jana Blahoslava, Komenského. Místo toho zde byli vesměs katolíci, jak říkali, samí „Poláci“.

Náboženství si spojovali s národností. A navíc zde byla řada ateistů. Obce Zábřeh i Vikýřovice odmítly reemigrantům udělit domovské právo. Zábřežští je získali v Hrabové, vikýřovičtí v Dolních Studénkách. Češi byli v té době pro místní německou většinu nežádoucí.

Zábřežští byli pro vikýřovické velkou pomocí, protože již měli dvouleté zkušenosti s českými poměry. Mezi vikýřovickým baptistickým a zábřežským evangelickým sborem se rozvinula pěkná ekumenická spolupráce. Vikář ČCE Rudolf Šedý, který působil na Zábřežsku a vikýřovický kazatel Tomáš Macháček si nejdříve vyměnili kazatelnou. Ale vzájemně se navštěvovali i rodiny či jednotlivci. V době 2. světové války byli téměř všichni Češi z Vikýřovic vysídleni. Vikýřovický kazatel Teofil Malý, exulantského původu, který nastoupil po nemocném kazateli Macháčkovi, byl v roce 1944 umučen v Osvětimi. Zábřežští Češi ve velkém vysídlení nebyli. Někteří vikýřovičtí našli útočiště v Zábřehu, i když většina musela odejít do vnitrozemí, pokud nemuseli na nucené práce do Německa. Někteří vikýřovičtí i zábřežští se v předtuše války vystěhovali do Kanady již v roce 1935, případně o něco později. Ze Zábřeha to byli Markovi, z Vikýřovic Špringlovi a rodina Jaroslava Jersáka.

Věnujme svou pozornost alespoň stručně ještě vikáři Rudolfu Šedému. Narodil se 25. srpna 1973 v Jimramově. Od roku 1908 působil na Zábřežsku. Byl zakladatelem evangelického sboru ve Svěbohově, později přesídlil do Hrabové, která se stala hlavním centrem českých evangelíků na Zábřežsku. V jeho duchovní péči však byla nejen Hrabová, ale i Zábřeh, Svěbohov a Písařov a samozřejmě i jejich okolí. Vikář Šedý byl zvláštní, mimořádně schopný, nezvykle odvážný a Pánu Bohu oddaný křesťan. Již před 1. světovou válkou navštívil a povzbuzoval potomky pobělohorských exulantů v dnešním Polsku, na Ukrajině i v Německu. Z pověření Kostnické jednoty a ČCE podnikl po roce 1918 tři cesty za českými nekatolíky do tehdejšího Polska, pod jehož správu tehdy

patřila i Volyň, ale také na jih sovětské Ukrajiny, kde bylo několik českých evangelických sborů a kde byl v roce 1922 hladomor. Jezdil Čechy duchovně povzbudit a vozil jim i materiální pomoc. Nakonec, zejména z jihu Ukrajiny a Krymu, přivezl v květnu 1923 (před 100 lety) do Čech a na Moravu 78 dětí – sirotků, případně dětí z početných rodin, které rodiče a příbuzní nedokázali uživit. Musel pro ně získat povolení k výjezdu, zajistit patřičná sovětská i polská víza, a plně se o ně postarat během několika-týdenní cesty ve dvou krytých, ale nákladních vozech, kde spali jen na podlaze na slámě. Zajistil pro ně v Československu přijetí do českých rodin, jejich výchovu a vzdělání. Většinou to byly děti potomků českých pobělohorských exulantů.

Kontakty mezi vikýřovickými, Hrabovou a Zábřehem pokračovaly i po 2. světové válce. Vikýřovická mládež jezdila do Hrabové na kolech. Rád vzpomínám na br. Musila, vynikajícího zpěváka, který několikrát zpíval ve Vikýřovicích při odpoledních nebo večerních bohoslužbách. A také nám později pomáhal zajišťovat koks potřebné zrnitosti pro náš sborový dům a modlitebnu. Důležitá byla i spolupráce pěveckých sborů v rámci Kostnické jednoty. Šumperští, vikýřovičtí a zábřežští zpěváci společně nacvičili a zpívali řadu písní při velikonočních a vánočních koncertech, konaných v evangelickém kostele v Šumperku. Koncerty se konaly po roce 1968 celou řadu let.

Potomci českých pobělohorských exulantů žijí a působí v zábřežském evangelickém a vikýřovickém baptistickém sboru dodnes. Další žijí jinde. Mnozí se mohli vrátit do vlasti předků po 2. světové válce a posílili stávající nebo založili nové církevní sbory. Někteří jsou členy spolku Exulant. Jsou nedílnou součástí těchto církevních sborů, ale integrovali se také do české společnosti, s kterou splývají. Při tom je důležité, abychom byli lidem zvláštním, lidem milujícím a následujícím Pána Ježíše Krista. Jsme takoví? To se týká všech křesťanů, bez ohledu na jejich původ.

Pobělohorští exulanti pro víru nebyli lidé dokonalí. Přesto udrželi víru předků i za těžkých životních podmínek v cizině. Nešlo jen o tradici. To by bylo málo. Obstáli v životních zkouškách, protože milovali Pána Ježíše Krista a snažili se ho následovat. Bible kralická nebyla pro ně jen knihou útěchy, ale i zdrojem poznávání Božího působení v dějinách. Především však to bylo aktuální Boží slovo pro ně. Také i základní učebnice českého jazyka, který zachovali i v cizím prostředí po staletí. Nemáme je kopírovat ani si je idealizovat. To, co smíme i máme, je následovat jejich víru, víru v živého, ukřižovaného a zmrtvýchvstalého Pána a Spasitele Ježíše Krista. Postoje a víra našich předků necht' jsou pro nás povzbuzením k větší rozhodnosti a opravdovosti na cestě víry naší.

Uzavírám biblickým textem z epístoly Židům ve znění Bible kralické, z které naši předkové čerpali sílu pro svůj život víry: Žd 12, 1-2; 13, 7-9a.

Protož i my, takový oblak svědků vůkol sebe majíce, odvrhouce všeliké břímě, i snadně obkličující nás hřích, skrze trpělivost konejme běh uloženého sobě boje, patříce na vůdce a dokonavatele víry Ježíše, kterýžto místo předložené sobě radosti strpěl kříž, opováziv se hanby, i posadil se na pravici trůnu Božího.

Zpomínejte na vůdce své, kteříž vám mluvili slovo Boží, jejichžto obcování jaký byl cíl, spatřujíce, následujetež jejich víry. Ježíš Kristus včera i dnes tentýž jest, i na věky. Učením rozličným a cizím nedejte se točiti...

Dobroslav Stehlík

Kázání bratra faráře Mgr. Daniela Midriaka 21. 5. 2023

Text: Evanjelium podľa Jána 6, 66-69:

„Odvtedy mnohí z Jeho učeníkov odišli a nechodili viac s Ním. Ježíš teda riekol dvánástim: Či aj vy chcete odísť? Odpovedal Mu Šimon Peter: Pane, ku komu pôjdeme? Slová večného života máš, a my sme uverili a poznali, že Ty si Kristus, ten Svätý Boží.“

Český ekumenický překlad:

„Od té chvíle ho mnoho jeho učedníků opustilo a už s ním nechodili. Ježíš řekl Dvanácti: ‚I vy chcete odejít?‘ Šimon Petr mu odpověděl: ‚Pane, ke komu bychom šli? Ty máš slovo věčného života. A my jsme uvěřili a poznali, že ty jsi ten Svatý Boží.‘“

Milé sestry a vzácní bratia, snáď sa nebude nikto z mojej rodiny a príbuzenstva na mňa hnevať alebo mi mať za zlé, ak zacitujem niečo pre nás osobné a skôr súkromné. Pokúsim sa hneď vysvetliť, prečo na úvod mojej dnešnej kázne tu v Zábřehu pri výročí návratu exulantov to uvádzam. Teda citát:

„Velmi si přeji, až mne Pán odvolá z časného života, aby kazatel, jenž bude vykonávat pohřební shromáždění, měl krátké kázání, a vůbec nemluvil o zemřelém. Neb vlastně kazatel zná nejméně toho zemřelého, a posluchači jsou většinou známi a příbuzní. Každý zná ze svých styků toho dotyčného a má svůj úsudek. Zdá se mi nejméně vhodné chválit toho v rakvi. Proto mám ke svým pozůstalým toto přání a věřím, že to dle mého přání zařídí. Zapsáno prvního září 1984 v Zábřehu. Marta Musilová rozená Jelínková. Pán Ježíš řekl: ‚Já jsem vzkříšení i život. Kdo věří ve mne, byť pak i umřel, živ bude‘ (Jan 11,2); anebo verš: J 3,16; a třetí verš je 2. Korintským 5, 1. Ale, možno vybrat dle libosti. Je plno krásných veršů v Bibli.“ Koniec citátu.

Moja babička uvažujúc o chvíli, keď už nebude môcť vstúpiť aktívne do rozhovoru s tými, ktorí sa s ňou prídu rozlúčiť, chcela, aby pozornosť poslucháčov bola obrátená nie na ňu, na jej život, na jej dielo, ale na Toho, ktorý hovorí o živote aj uprostred smrti a ktorého slovo je tak vzácné: „Je plno krásnych veršů v Bibli.“

Preto z jej zápisov citujem, lebo je to pre mňa doklad onoho „svietielka“, ktoré si exulanti a navrátilci niesli z pokolenia na pokolenia v osobách tzv. „písmáků“ ako tí, ktorí s Šimonom Petrom odpovedali: „Pane, ku komu pôjdeme? Slová večného života máš, a my sme uverili a poznali, že Ty si Kristus, ten Svätý Boží.“

Je pre mňa až neuveriteľne aktuálne ono dianie zapísané v 6. kapitole Jánovho evanjelia: Ježíš nasýti zástupy, ľud ho hľadá, príde za Ním do Kafarnaumu a začne rozhovor o sýtení – o chlebe, o skúsenostiach nedostatku pri putovaní Izraela po púšti pod vedením Mojžiša, o zvláštnom sýtení v nehostinnej krajine, o onej nám z biblických rozprávání tak dobre známej manne. A rozhovor sa vyhrotí až po ono mystické – tajomné slovo Pánovo: „Ja som chlieb života...“ a až k slovám: „Ja som ten živý chlieb, ktorý zostúpil z neba; ak niekto je z toho chleba, bude žiť naveky; a chlieb, ktorý ja dám, je moje telo, ktoré vydávam za život sveta.“ A potom je zaznačené, že vtedy mnohí z Jeho učeníkov sa vyjadrili, že sa tieto reči nedajú počúvať, že je to priveľmi tvrdá reč. A začali opúšťať svojho Majstra. „Nechodili viac s Ním“. Až sa Pán pýta tých posledných, najbližších, či aj oni mienia ísť si svojou vlastnou cestou.

Mohli by sme to nazvať prvou sekularizáciou. Opúšťanie Krista a Jeho svätosti. Jeho slová sú ťažké na pochopenie, kto ich vlastne rozumie, a – rozumie im vôbec niekto? Dá sa to? Aj keď slovo „sekularizácia“ nie je presné a nie je správne. Sekularizácia v dejinách označuje odchod a vzdľaľovanie sa z cirkvi a od cirkvi a cirkev nie je vždy totožná s Kristom, rozhodne nie tá hierarchická a inštitucionalizovaná – cirkev ako ľudská organizácia v spoločnosti. Opustiť cirkev ešte zďaleka neznamená opustiť Krista. Tá závislosť je daná dosť jednoznačne: Kristus nezávisí od cirkvi, cirkev závisí od Krista. To je už v tom dávnom speve zreteľne vypsievane: „Kristus vám za škody stojí, stokrát viac sľubuje...“

Tá ťažšia skutočnosť je: Opúšťanie Krista. V Jánovom zázname máme zachytenú nejednoznačnosť Ježišovho pôsobenia, nejednoznačnosť účinku Jeho zjavenia. Jeho slová sú neprijateľné – pre niektorých. Z toho popisu sa zdá, že skupina odchádzajúcich je väčšia než zostávajúcich. „Aj vy chcete odísť? – tí najbližší, tí dvanásti?...“ Petrova odpoveď vo veci tvrdej reči Majstra a možnosti rozlúčiť sa s Ním čo najskôr, je v mene tých, ktorý možno nerozumeli, ale

tušili a cítili: „Slová večného života máš... Ty si Ten Svätý Boží“. A to Peter s učeníkmi nemal ani predstavu – minimálne podľa záznamu Jánovho evanjelia – čo im to priznanie sa a ostávanie so „Svätým Božím“ prinesie medzi ľuďmi – v spoločnosti: ukrižovanie – nepriateľstvo – prenasledovanie – hrozba likvidáciou. Ale priateľstvo či spoločenstvo, ktoré nedokáže obstáť v ťažkostiach, nie je skutočné, je len povrchné a pokrytecké. Učeníci to so svojím Pánom nevzdali napriek všetkým ťažkostiam, lebo On to nevzdal s nimi. Nazval ich priateľmi a ich priateľom zostal.

Mám osobnú tendenciu považovať našich predkov, ktorí pre vieru radšej odchádzali do neistoty cudziny, než by sa prispôbovali mocenským požiadavkám istejšej domoviny, za tých, ktorí „Svätému Božiemu“ boli omnoho bližšie než tí, ktorí mocensky presadzovali Jeho meno, či skôr svoje meno v Jeho mene. Opustili svoj domov pre Krista, aby mu zostali verní, aby mohli Jeho slovo počúvať a žiť v celej jeho nejednoznačnosti a kráse. Vyznávali ho s Petrom a s Petrom Ho aj nasledovali. Možno pre ľudí dneška, pre ktorých je hovorenie o Kristovi „tvrdá reč, ktorá sa nedá počúvať“, by sme mohli hovoriť, že naši predkovia hľadali slobodu, sebaurčenie, ľudskú dôstojnosť, rovnosť a právo porozumieť svojmu životu podľa svojich daností. Nenechali si diktovať sýtenie svojich duší, svoj duchovný chlieb žiadnou väčšinou, žiadnymi mocenskými nárokmi, ale Tým, ktorého poznali a uverili.

Keď sme raz – bolo to už pred takmer 20 rokmi – navštívili Zelov – a pozorovaním vonkajších znakov života sa dostali na rovnu porovnávania nášho domova a toho bývalého domova našej babičky, bratranec Peter to vyjadril za nás viacerých krátkou poznámkou, ako dobre, že sa tí naši do Československa vrátili. Cesta z domova a cesta domov s cieľom hľadania materiálneho zabezpečenia, a pokiaľ možno dostatku, je našim samozrejým prirodzeným snažením. Jeden krásny verš v Biblii vyjadruje dôležitú vyváženosť nášho života: „Nie samým chlebom bude človek žiť, ale každým slovom, ktoré vychádza z úst Božích.“

Máme zdroje energie pre život telesný a potrebujeme ich, máme zdroje energie pre náš život duchovný, a potrebujeme ich. Zdroje môžu byť rôzne výdatné a výživné – tie telesné aj tie duchovné. Pokiaľ je na nás, verím, že my pri spomínaní na to, čím prešli, akými cestami kráčali naši predkovia pred nami, sa budeme posilňovať s Petrom, s našimi predkami, s našimi súčasníkmi i s tými, ktorí tu ešte nie sú, u Toho, ktorého môžeme menovať rôzne, ale to najzákladnejšie je: „Ty si Kristus, ten Svätý Boží.“ Amen.

Pane, ďakujeme za Tvoje slovo, ktorým si Ty sám. Ďakujeme za krásne verše v Písme. Ďakujeme za Tvojho Ducha, ktorý nám dáva porozumenie. Ďakujeme za svedkov, ktorý svedčia o Tebe. Amen.

EXULANTSKE VÁNOCE A VELIKONOCE

Spolek Exulant loni vydal sborník vzpomínek, jak se v exulantských sborech slavily dva nejznámější křesťanské svátky, Vánoce a Velikonoce. Autorů statí a vzpomínek psaných přímo pro tuto knihu je více než třicet, a kdybychom připočítali i autory starých textů a kázání, celkem jich bude kolem padesáti. Na knize je to poznat, má přesně 500 stran. Vznikla tak rozmanitá antologie textů z různých dob i míst.

Co bylo důvodem jejího sepsání, to objasňuje její editor Jan Bistranin, předseda spolku: „V době covidových Vánoc 2020... Z paměti se vynořily vzpomínky na stromky ozdobené papírovými ‚zelovskými‘ hvězdičkami a vyprávění příbuzných i dalších známých... Zároveň jsem si uvědomil, že naprostá většina oněch vyprávějících už mezi námi není. A že by snad stálo za pokus zachytit něco z toho, jak vánoční a velikonoční dobu prožívaly minulé generace potomků pobělohorských exulantů pro víru. Obrátil jsem se na odborníky i na pamětníky a jsem vděčen, že někteří můj nápad podpořili svými pracemi a vzpomínkami. Největší dík patří Editě Štěříkové za všestrannou pomoc...“

Kniha se skládá z pěti velkých částí a každá z nich začíná vhodným biblickým citátem a černobílým obrázkem ze staré postily či modlitební knížky. Citáty jsou v překladu Kralických, čímž evokují dávný písňový povzdech: „Nevzali jsme s sebou nic, po všem je veta, jen Bibli Kralickou a Labyrint světa.“

Úvod knihy patří básním již zesnulého Pavla Smetany, emeritního synodního seniora ČCE a druhého předsedy spolku. Stručně o jednotlivých částech: I. „Biblická zvěst a svátky“: evangelický farář Ondřej Macek ve dvou článcích přibližuje dějinné pozadí svátků a zčásti je též vykládá (zatím bez exulantů). O vánoční a velikonoční písňové tvorbě exulantů píše literární historik Jan Malura. „Labyrintem světa“ nás provede historička Edita Štěříková; čtenář se s moravskými misionáři ocitne na Labradoru, vzápětí na Surinamu.

Ve II. části „Obrazy z dějin“ si přiblížíme Čechy kolem roku 1400 a pozdější události, vybírám Vánoce 1621 v Praze, 1721 ve vězení v Černilově, Velikonoce 1733 na cestě do Gerlachsheimu a Vánoce 1781 v Javorníku na Moravě – „po mnohých utrpeních radostné“; toho roku byl totiž vydán patent zvaný toleranční.

Jaká byla konkrétní kázání z těch dávných dob, na to odpovídá III. část „Několik kázání a povzbuzení, která četli nebo vyslechli exulanti a jejich potomci“. Obsahuje tři kázání z let 1760 a 1789 z Českého Rixdorfu a Berlína, také kázání Jana Husa, Jana Amose Komenského a několika kazatelů z 16. až 18. století.

Ve IV. části „Řada vzpomínek na svátky v exulantských sborech“ pamětníci popisují svátky ve Slezsku, v Zelově, na Volyni a na jižní Ukrajině. V. část „Jiná doba a nové poměry“ – to už jsme po 2. sv. válce na různých místech socialistického Československa a v polském Zelově. V obrazové příloze na konci knihy nalezneme mapy exulantských sborů, barevné skeny starých kancionálů a rukopisů kázání z Archivu Jednoty bratrské v Berlíně, dále obrázky a fotografie exulantských kostelů.

Kdo se zajímá o dějiny pobělohorského exilu, pro toho četbou sborníku získají zase na další plastičnosti. Zároveň se tím, jak se kniha soustředí na dva všeobecně slavené svátky, může stát i vhodným seznámením „pro začátečníky“. Co tedy čtenáři popřát? „Snad i další generace v nich najdou něco zajímavého ze života předků a třeba i něco inspirujícího pro vlastní životy.“

Pavel Čáp

G. A. SKALSKÝ HISTORIK

Když se 19. století chýlilo ke konci, začala se česká společnost opatrně dozvídat o pobělohorských exulantech a jejich potomcích. Do té doby to bylo tabu. Drobné zprávy se začaly objevovat v časopisech, ale až na počátku 20. století vydal teolog a historik Gustav Adolf Skalský (1857-1926) první zásadní práce „Exulantský kazatel Jan Liberda“ (1910 německy) a „Z dějin české emigrace XVIII. století“ (1911).

PhDr. Gustav Skalský se narodil ve Velké Lhotě 13. března 1891 jako páté dítě evangelického faráře Gustava Adolfa Skalského a jeho manželky Karly, roz. Zelené. Bohužel už o rok později paní Karla zemřela. Pomocí s výchovou dětí přišla jejich ovdovělá nevlastní babička, která se později stala legitimní nevlastní matkou. (Do našeho Muzea české reformace ve V. Lhotě zavítal před časem synovec G. Skalského a seznámil nás se značně spleťtí rodinnou historií: Otec paní Karly Skalské se po smrti své první manželky znovu oženil. Jeho druhá žena byla mladá, pouze asi o dva roky starší než jeho zeť – farář G. A. Skalský. Dost brzy ovdověla, a když paní Skalská zemřela, ujala se péče o nevlastní vnoučata. Vzhledem k věkové blízkosti s otcem dětí pochopitelně hrozilo, že se „dostanou do řeči“. Aby takovým nepříjemnostem předešli, rozhodli se situaci vyřešit sňatkem. Tak se nevlastní babička oficiálně stala nevlastní matkou. Matkou milující a milovanou, ale vztah manželů patrně nikdy nepřekročil meze přátelství.)

Gustav Adolf Skalský (1857-1926) byl farářem augšpurské církve, ve Velké Lhotě působil od r. 1887 do r. 1896. V roce 1897 odešel s celou rodinou do Vídně, kde jakožto významný evangelický teolog získal místo univerzitního profesora na bohoslovecké fakultě. Po vzniku samostatného Československa se rodina vrátila do vlasti a G. A. Skalský se stal prvním děkanem nově zřízené Husovy československé evangelické fakulty.

I ve Vídni žila rodina Skalských dosti skromně, protože G. A. Skalský podporoval nejen českou vídeňskou menšinu, ale i chudé studenty a další potřebné lidi.

Pobyt v tehdejší hlavní městě výrazně ovlivnil všechny Skalského děti širokou nabídkou kulturních aktivit. Divadla, koncerty, výtvarné umění, přednášky, možnosti soukromého studia – to všechno formovalo mnohostranně nadaného Gustava od útlého dětství (do Vídně se dostal v šesti letech).

Ani v průběhu života ve Vídni ovšem rodina neztratila přímý kontakt s rodnou zemí. Kromě jiného dlouhá léta trávili Skalských volné chvíle u příbuzných ve Šlachhamrech nedaleko Žďáru nad Sázavou. Znalost češtiny i němčiny pak G. Skalskému dovozovala bez problémů studovat na rakouských i českých školách. Školní docházku zahájil českou obecnou školou, pokračoval německým gymnáziem v Hernalsu ve Vídni. Poté se věnoval studiu historie na Filosofické fakultě pražské Karlovy univerzity a univerzity ve Vídni – tam získal 6. 7. 1914 doktorát filozofie. Zároveň studoval na velmi prestižním Institutu pro rakouský dějepis ve Vídni.

Už v roce 1914 byl G. Skalský vybrán pro službu v českých archivech a dostal se do Prahy do archivu Národního muzea. Roku 1916 začal pracovat v numismatickém oddělení, získal rozsáhlé znalosti i v tomto oboru a od r. 1919 do r. 1945 pak numismatické oddělení vedl. Roku 1933 se habilitoval na Filosofické fakultě Karlovy univerzity a na problematiku numismatiky se zaměřoval i jako vysokoškolský učitel. V roce 1945 se stal prvním vědeckým ředitelem Národního muzea. Tuto mimořádně náročnou funkci zastával až do dubna 1956, kdy ho vážná nemoc

donutila odejít do důchodu. 20. září 1956 zemřel.

Krátký nástin cesty ke vzdělání a pracovní kariéry vypovídá jen velmi málo o povaze daného člověka. Z dostupných zdrojů však můžeme soudit, že G. Skalský rozhodně nebyl typem vědátora uzavřeného jen ve svém oboru. Šíře jeho mimopracovních zájmů zahrnovala širokou paletu aktivit od sportu přes výtvarné umění až k hudbě. Už v době studií založil studentský orchestr a velmi úspěšně se věnoval studiu zpěvu. Slibnou pěveckou kariéru mu údajně znemožnila neblahá vášeň kuřácká, ta zřejmě později přispěla i k těžkému onemocnění. Nechyběl mu dar umění řečnického a ani smysl pro humor, proto dokázal zaujmout posluchače při nesčetných přednáškách i jiných veřejných vystoupeních.

K rodinnému životu G. Skalského mnoho informací nemáme. Víme jen, že jeho manželství s Marií Jandovou zůstalo bezdětné a manželka předčasně zemřela, což nesl velmi těžce. Do svého rodiště, Velké Lhoty, se nejspíš vracel celý život, protože na zdejších hřbitově je pochovaná jeho maminka a bratr Gustávek, který zemřel jako malé dítě. (Po něm G. Skalský dostal jméno.) Rodinný hrob Skalských je zcela nepřehlédnutelný. Nachází se uprostřed hřbitova vpravo od hlavní cesty a od všech jiných se liší tím, že je jako jediný ohrazen zdobným kovovým plůtkem. (Nedávno nechal někdo z rodiny plůtek i pomník zrenovovat.)

Kromě bratříčka Gustávka měl G. Skalský ještě tři sourozence. Bratra Josefa a sestry Karlu a Martu. Josef vystudoval práva, sestry pravděpodobně nějaké vyšší vzdělání dostaly také, ale nic bližšího nám není známo. Víme však, že se obě provdaly do rodin evangelických pastorů. Marta získala příjmení Molnárová, sestra Karla Kozáková. – A tady narážíme na zajímavou skutečnost. Karlin otec G. A. Skalský byl ve V. Lhotě farářem augšpurské církve, otec jejího manžela, František Kozák, farářem církve helvetické. Evidentně se tehdy sešli dva osvícení tolerantní mužové, což nebylo vždy samozřejmé. Podle toho, co se v okolí tradovalo,

byly v některých obdobích vztahy mezi duchovními obou církví dosti napjaté a to se pochopitelně odráželo i ve vzájemných vztazích farníků. V tomto případě však duchovní pastýři nepochybně přispívali k vzájemnému porozumění, což stvrdil i sňatek jejich dětí. Společným rysem obou rodin zřejmě byl i nadprůměrný příděl nadání. Bohumír, syn faráře Kozáka, se stal známým architektem, jeho dílem je například Husův dům v Praze. Narodil se ve V. Lhotě r. 1885, za jednoho z jeho bratrů se provdala právě Karla Skalská.

Milada Čermáková

PRÁZDNINY DĚTÍ ZE ZELOVA V ČECHÁCH – 1948, 1949

Pro moji generaci osmdesátníků už jsou první léta po druhé světové válce dávnou minulostí a pro generace o něco mladší jsou téměř prehistorií. Je známo, že po válce vždy nastává doba velkých proměn a otřesů. V případě Zelova takovým otřesem byl hromadný odjezd potomků českých emigrantů do „země otců“. Během několika podzimních týdnů roku 1945 jich odjelo nejméně 80%, hlavně členů evangelicko-reformovaného sboru. Ti, kteří se rozhodli zůstat, museli znovu organizovat a přizpůsobovat svůj život úplně novým podmínkám, také národnostním. Dosavadní místní rodinné vztahy – svazky a pouta – se musely přizpůsobit novým vynuceným vzdálenostem a časům. Na štěstí se ve čtyřicátých letech ještě dalo cestovat prakticky bez překážek a teprve po roce 1950 se hranice uzavřely.

A tak se koncem čtyřicátých let mohly uskutečnit zájezdy zelovských dětí a mládeže do Čech. Zúčastnilo se jich pokaždé kolem 50 mladých lidí ve věku 10 – 18 let, většinou ze Zelova, ale také z Lodže a z Kučova. Z dnešního pohledu je vidět, jak velikou úlohu tyto zájezdy hrály v udržování a rozvíjení rodinných kontaktů. Takový prázdninový zájezd však bylo možno ve velmi těžkých poválečných letech uskutečnit jen díky mohutnému organizačnímu úsilí mnoha lidí v Praze i v Zelově. Nevíme, kde se myšlenka

na zájezdy zrodila, ale víme, kdo je organizoval. V Praze se toho ujal Československý ústav zahraniční (ČZÚ), jehož generálním tajemníkem byl v té době Josef Němeček, velmi aktivní a výkonný ve své funkci, bohužel jen do určité doby. Účinně spolupracoval také Sbor českých exulantů a navrátilců z Polska s předsedou Karlem Mackem a tajemníkem Janem Hamplem.

Záměr zájezdů byl tento: Trvaly celkem 4 týdny. První čtyři dny trávili účastníci v Praze v péči ČZÚ, který zajišťoval ubytování, stravování, organizaci pobytu v Praze (výlety, prohlídky apod). Pátého dne se děti rozjely ke svým příbuzným, s nimiž to bylo předem dohodnuto (opět zajišťoval ČZÚ) nebo k jiným rodinám, které se přihlásily, což však byly ojedinělé případy. Za tři týdny byl návrat do Prahy a po dvou dnech odjezd do Polska.

Také v Zelově to byl velký organizační záber, ale bez vnější organizační podpory. Práce ležela na několika dobrovolnících pod vedením učitelů Karla Kupce a Emila Valty v roce 1948 a Viléma Najmana v roce 1949. Pomáhali někteří rodiče a starší žáci, kteří převzali úlohy poslíčků a spojek, protože žádné telefony nebyly k dispozici.

Rychlík z Varšavy do Prahy zastavoval ve Zduňské Woli, asi 35 km od Zelova. Tam nás dovezl nákladňák s lavicemi podél korby. Lituji, že nevím, kdo hradil cestu vlakem do Prahy a zpět. Pravděpodobně ČZÚ, stejně jako několikadenní pobyt v Praze. Naši rodiče hradili jenom cestu autem ze Zelova do Zduňské Wole a zpět. Ve vlaku jsme měli rezervovaný vagón. Nástup padesáti dětí se zavazadly na malém nádraží trval dost dlouho. Časně ráno nás na malé hraniční stanici Lichkov uvítaly české nápisy. Na mnohé z nás udělaly velký dojem. V „zelovštině“ to znělo: „Je tu všechno po česku“. Tak začínal celý měsíc, kdy vše a všude bylo „po česku“.

V Praze na nás čekal u Hlavního nádraží autobus, který nás dopravil do školy v Podskalské ulici, kde jsme byli ubytováni. V Praze jsme jezdili tramvají na Staré Město, na Hradčany, do zoologické zahrady. Na

programu byla také plavba parníkem směrem do Štěchovic, v roce 1949 i návštěva Karlštejna. Před návratem domů se konalo setkání se zástupci Sboru českých exulantů, pokud si pamatuji, bylo to v kostele U Martina ve zdi. V paměti mi zůstala ta neobvyklá lokalizace kostela. Po informacích o Sboru exulantů a jeho práci jsme na rozloučenou dostali Bible s věnováním, kulatým razítkem a podpisy. Svůj exemplář mám dodnes.

Prázdninové pobyty v Čechách velmi ovlivnily náš život. Pro všechny to byl nejen první zájezd do Čech, ale také první setkání se současnou češtinou. V té době jsme se prakticky všichni napořád domlouvali běžnou „zelovštinou“ a polštinou (dnes už nejen mládež, ale i střední generace zelovštině rozumí, ale nepoužívá ji). Pobyt v českém prostředí obohatil naši slovní zásobu. Nadto jsme si dovezli několik desítek českých knih, které obohatily sborovou knihovnu (už nevím, zda to byl dar ČÚZ nebo Sboru exulantů). O knihy byl velký zájem, hlavně o dobrodružnou literaturu pro mládež, romány pro dospívající dívky a o historické povídky. Jejich výměna se obvykle konala z ruky do ruky, moje sestra Blanka i já jsme v tom měli svůj podíl a dodnes si pamatuji některé tituly.

Z projížďky parníkem si pamatuji tuto událost: Jeden neznámý pán, asi čtyřicetiletý, nás – skupinu Zelováků – delší dobu pozoroval a poslouchal, a nakonec se zeptal odkud jsme. Když uslyšel, že ze Zelova, řekl: „Jo, Zelou (ZELOU!)...“ Nepamatuji si, co bylo dál, pamatuji si jenom jeho slovo s (v Zelově běžnou) výslovností „Zelou...“. Dodnes lituji, že nevím, kdo to byl.

Na zájezd mám ještě jednu soukromou vzpomínku. V září 1948 navštívil Zelov zmíněný tajemník ČÚZ ve společnosti někoho z československého vyslanectví ve Varšavě (v té době to bylo ještě vyslanectví). Oba pány doprovázel (tehdy ještě) obchodník s látkami z Lodže Jan Sláma, bratranec mé maminky. Návštěva trvala jen několik hodin. Na malou chvíli se zastavili u nás, potom ještě za dne byla malá prohlídka Zelova, a pak předem dohodnuté setkání na faře.

Skončilo se až pozdě večer. V říjnu byl v měsíčníku ČÚZ „Československý svět“ na celé poslední straně otištěn článek Josefa Němečka „Český Zelov žije“. Když jsme byli v roce 1949 v Praze, vyrazil jsem s mládežnickou smělostí ve společnosti kamaráda Jendy Pospíšila, na návštěvu pana Josefa Němečka. Z ulice Podskalské na Karmelit-skou č. 25 na druhé straně Vltavy to není tak daleko, asi 15 minut pěšky. Sekretářka byla poněkud překvapená návštěvou dvou šestnáctiletých kluků, ale ohlásila nás a pan Němeček nás srdečně pozval dál. Pamatoval na Zelov, poděkoval za návštěvu, poslal po nás do Zelova pozdravy a nakonec nás pohostil tehdy tržní novinkou – zmrzlinou Polárka, kterou paní sekretářka ještě stihla koupit. Mnohem později, v roce 2002 na sjezdu Exulanta v Chodově vzpomínal bratr farář Jan Jelínek, kromě jiného, i na organizaci hromadného přesídlení střelínských Čechů v roce 1945 ze Slezska na Karlovarsko, do Tří Seker. Zdůraznil velkou úlohu a zásluhu Josefa Němečka na organizaci tohoto přesídlení, při němž tehdejší poručík Jan Jelínek velel vojenské ochraně vlaku.

V roce 1950 už se prázdninový zájezd nekonal. Na dotaz ze Zelova, zda to ještě bude možné, odpověděl ČÚZ negativně. Nastala nová doba.

Jiří Svoboda

ALEXANDER OTTON PIASECKI

15.11.1902 Lodž

25.03.1948 Hamburg

Evangelicko-reformovaný duchovní;
pastor zelovský a vilenský; kaplan Britsko-polské obrněné divize; Předseda Z.E.P
(Zrzeszenie Ewangelików Polaków
w Wielkiej Brytanii).

Alexander Otton se narodil 15.11.1902 do početné rodiny Piaseckich, a to jako nejmladší ze sedmi dětí. Přísně luteránská rodina v té době žila v Lodži, kde Alexanderův otec působil jako ředitel německé školy a evangelický kantor. Působil jako kantor i na jiných místech – Sosnowiec a Izbica. Matka

Konkordia, rozená Müllerová, a otec Gottlieb Piasecki pocházeli z Grünebergu v Prusku – z dnešní polské Zelené Hory. Otec pocházel z německo-polské rodiny a matka byla německého původu s přísnou luteránskou výchovou, v rodině se pak mluvilo oběma jazyky.

Pastor Alexander Piasecki neměl rád své jméno Otton, protože znělo moc německy, pročež používal raději jméno Alexander, nejraději však Olek. Otec Gottlieb dopřál všem svým dětem kvalitní vzdělání. Pastorovi bratři absolvovali obchodní akademii a techniku na Varšavské univerzitě. Alexander se vzdělával doma a v 10 letech nastoupil na humanitní gymnázium Ignace Skorópki v Lodži, kde 1920 maturoval. Miloval historii a literaturu, hlavně poezii (Mickiewicz, Tuwima, Puškina, Goetheho). Měl literární vlohy, sám se věnoval poezii, a měl také talent na jazyky, které se učil velmi snadno. Obě své přednosti pak dokázal využít v praktickém životě.

Přísná luteránská výchova, z ní plynoucí morální postoje, radost ze studia a láska k literatuře vedla Alexandra Piaseckého vydat se cestou duchovního. V roce 1924 začal studovat na katedře evangelické teologie na Varšavské univerzitě (Wydział Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego) a byl jedním z jejích prvních studentů. O založení evangelické katedry na Varšavské univerzitě se zasloužil počátkem století doktor teologie Juliusz Bursche, generální superintendent církve evangelicko-ugsburské, v té době jediné luteránské církve polského království. Katolická církev jejímu založení nebyla nakloněna, podporu však nezískala ani u Evangelicko-unijní církve se sídlem v Poznani. Po dlouhých obstrukcích se roku 1920 konečně podařilo katedru otevřít. Než byla katedra zrušena fašisty, stihlo zde absolvovat studium pár desítek evangelických duchovních, kteří byli na celém území Polska a částečně i Pruska tzv. nedostatkovým zbožím. Alexander získal svůj diplom 18. 1. 1930 z rukou Stefana Skierskiego a 23. 6. 1930 byl ordinován na pastora. Vlivem silných morálních zásad považoval Alexander svou

práci za poslání, a tak již jako velmi mladý student teologie odešel jako dobrovolník na frontové linie rusko-polské války, kde pomáhal duchovní útechou všude tam, kde jí bylo třeba.

Po ordinaci byl pastor Piasecki dne 1. 1. 1931 vyslán na svůj první post do Zelova. Zelov byl velmi svébytným místem, více o něm píše ve své knize Zelów Edita Štěříková. Pastor Piasecki se na výzvu farnosti přihlásil sám, protože podmínkou byla znalost češtiny. Naučit se další jazyk pro něj byla výzva, kterou rád přijal. Již v té době ovládal polštinu, němčinu, latinu, řečtinu, ruštinu a francouzštinu. Post v Zelově ale nebyl tím, co si mladý začínající pastor představoval. Roku 1932 jeho první žena Halina Zdrojewska podlehla tuberkulóze. Ač byla dříve katolička, byla taktéž jednou z prvních žen, které studovaly teologii a následně konvertovala k Evangelické reformované církvi. Mladý pastor zůstal pak se svou bolestí sám mezi exulanty ve velmi nezáviděníhodné situaci. Zelov sice potřeboval pastora, ale starší sboru trvali na tom, aby pastor kázal v češtině a zároveň byl exulantského původu, ideálně taktéž z Čech. Tento požadavek nebyl splněn, a tak byla obec nástupem polského, jinými slovy nečeského, pastora zklamaná.

Doba byla poznamenána světovou krizí, bídou a nespokojeností a mladý nezkušený pastor, který nastoupil do Zelova, exulantské obce se silnou evangelickou tradicí a převážně českým obyvatelstvem, to neměl lehké. Ve snaze zlepšit vztahy mezi farou a farníky se pastor Piasecki rozhodl zlepšit v češtině, a tak oslovil evangelickou církev v Praze s dotazem, zda by mohl po nějakou dobu pobývat v Praze, aby se v jazyce zdokonalil. Podle synodní rady je o tom veden záznam, ovšem zda skutečně v Praze pobýval, nic v záznamech není. Podle Alexandrovny druhé ženy však víme jistě, že v Praze byl. Údajně pár dní pobýval v Husově domě a následně mu bylo doporučeno ubytování u jakési vdovy. Zde se seznámil se nějakým Srbem, který ho inspiroval k výuce srbochorvatštiny. Více podrobností však neznáme.

Pastor Piasecki založil „mužský“ spolek, jak pro farníky, tak pro kantory, kde bylo vykládáno Písmo, podporoval a velmi intenzivně se účastnil nedělních škol, pomáhal při práci na časopise Radostné mládí s Emilem Burešem a snažil se rozvíjet zajímavé aktivity, které by pomohly najít mládeži cestu k Bohu. Organizoval výlety a současně se stále snažil zdokonalovat v češtině, i přestože česká kázání údajně bývala pouze jednou za měsíc a vyžadovala dlouhou přípravu. Současně spravoval i přilehlá místa, kam dojížděl kázat.

Pomáhat druhým byla Piaseckého přirozenost, proto úřad pastora nevnímal jako pouhou povinnost, nýbrž jako poslání. Byl velmi zodpovědný a citlivý člověk. Pod tíhou krize se rozhodl všemi prostředky podpořit výstavbu útulku pro potřebné. Exulantské zelovské rodiny Svobodových a Szrajberů a i další rodiny se přesunuly za obchodem do Lodže, kde se jejich členové stali staršími evangelicko-reformované církve a finančně podporovali rozvoj sboru. Měli v té době již prosperující manufaktury na výrobu látek. Rodina Szrajberů úzce obchodovala a přátelila se s rodinou Gasiorowskich, Engelů, Scheiblerů. Manufaktura rodiny Szrajberů dodávala své zboží firmě Gebruder Dassler (předchůdci dnešních Adidas, Adi Dassler, jeden ze zakladatelů, se ucházel o ruku Evženie Szrajber, dcery továrníka Szrajbera. Ta ho však odmítla a následně se stala ženou pastora Piaseckého). Pastor Piasecki všechny rodiny navštěvoval a žádal je o finanční pomoc při výstavbě starobince v Zelově a zásadně se tím zasloužil o jeho otevření.

Všechny své síly věnoval práci a vyplňoval si svým posláním osamělý život. Zároveň ale velmi toužil po rodině, a tak se díky návštěvám u rodiny Szrajberů seznámil s Evženií Szrajberovou, tehdy devatenáctiletou absolventkou gymnázia. Genia, jak se jí říkávalo, toužila studovat literaturu a hudbu na univerzitě, ale rodina rozhodla jinak a domluvila sňatek právě s mladým pastorem Piaseckim. Svatba byla 2. 2. 1933. V lednu 1934 se pastorovi Piaseckému a jeho ženě narodila první dcera. Dostala polské jméno Danuta,

a protože byl pastor Piasecki věrný luterán a obdivovatel Husa a reformace, dostala při křtu i české jméno Milada.

Piaseckého a jeho ženu Geniu život v Zelově nenaplňoval, cítili se odtržení od společenského života, přátel a rodin. Oba byli doposud zvyklí na městský život v Lodži. Oba milovali kulturu, hudbu a literaturu; nic z toho jim však Zelov nemohl nabídnout. Potom, co se Genia stala obětí přepadení, mladí manželé dospěli k rozhodnutí Zelov opustit. Pastor Piasecki zde nebyl profesně šťastný, zelovští s ním nebyli spokojeni, ať se snažil sebevíc. Z vyprávění jeho ženy Eugenie vyplývá, že se tím velmi trápil a bylo to pro něj zklamání, chtěl být součástí příběhu a chtěl se stát součástí života a pomáhat. Oběma ztrpčovaly život i názory a zvyky maloměsta, pomluvy a nevraživost. Genia trvala na odchodu ze Zelova, a když církve vyhlásila, že hledá nového pastora do Vilna, současného hlavního města Litvy, rozhodli se, že odejdou. Vilno té doby bylo východopolskou metropolí s hlubokou historií a odkazem Adama Mickiewicze, město kultury a vzdělanosti.

Psal se podzim roku 1934 a samotné stěhování do Vilna bylo provázeno řadou komplikací, dlouhá cesta s malým dítětem nebyla snadná. Pastor Piasecki musel složit slib věrnosti Vilenskému synodu, že se stane duchovním vilenským, a že bude dodržovat zásady reformované církve, jelikož jeho předchůdce prý proslul přílišnou liberálností, zvláště ve smyslu rozvodů, konverzí a různými jinými nemorálními a neetickými excesy. Ale zároveň musel čelit nové výzvě rozvráceného sboru, rozmáhajícímu se antisemitismu a nacionalistickým hnutím. Nicméně se Vilno stalo místem, kde se pastorova rodina cítila šťastně a spokojeně. Fara na Zawalné ulici č.18 (dnes g. Pylimo, Vilnius) byla svého času krásným místem v samém centru města. V prvním patře byl pastorovi přidělen velký byt s pracovnou a knihovnou, společenskou místností, kde se v neděli scházeli starší sboru, pořádaly se tu večerní klavírní koncerty a četly básně, děti hrály

divadlo a společně se slavily narozeniny či různé křesťanské svátky. Fara byla místem, kde se setkávala kultura a víra. Ve Vilně se pastor Piasecki a jeho žena konečně zapojili do společenského života. Piasecki zde našel pochopení, byla mu svěřena i nedělní škola a velkou část své práce věnoval mladým lidem, kteří ještě nenašli svou cestu životem. Tady mu konečně rozuměli, tady si ho vážili. V nedělní škole nenutil mládež k modlitbám, ale učil je o historii víry, o historii evangelické církve a reformace, o souvislostech mezi vírou a historickými milníky. Na otázku mladých lidí, kteří říkali, že nevěří, pastor Piasecki údajně odpovídal slovy: „Nevěříš? To tedy znamená, že přemýšlíš.“



Piasecki 1935

Časem ho začalo vyhledávat čím dál tím větší množství lidí, pro útěchu si prý přicházeli i katolíci. Genia Piasecka, má babička a pastorova žena, vyprávěla, že při kázáních lidé mnohdy plakali a kostel ve Vilně býval plný k prasknutí. V té době se Piasecki stal redaktorem evangelických listů Szlak reformacji (Cesta reformace), kde pravidelně

vycházela jeho kázání a církevní polemiky a kde sumarizoval postoje Jednoty Vilenské. Snažil se lidem přibližovat historii reformace a církve evangelické, své referáty psal pro univerzitu a kantory sboru, který spravoval. Pastor Piasecki nebyl teologem v teorii, ale snažil se víru a historii spojit do kontextu doby, přenést své vědění do skutečnosti a předat je ostatním lidem. Byl opravdovým reformátorem a jeho první i druhá žena vyprávěly, že se stále vzdělával a četl tolik, až se jeho knihovna rozrůstala do takových rozměrů, že už nebylo knihy ani kam dávat. Znal Calvinovy i Lutherovy spisy, byl obdivovatelem Komenského, a proto navštívil i Holandsko, s jistotou ovšem nevíme kdy a ani kde pobýval. V roce 1936 se rozhodl pro studia práv na univerzitě Stefana Batory ve Vilně. V květnu 1936 reprezentoval vilenskou evangelickou církev na monumentálním „Pohřbu Srdce“ polského maršálka Josefa Pilsudského a vedl i smuteční bohoslužby. Vilenský sbor spravoval poměrně rozlehlé území, a tak Piasecki často cestoval na Volyň a stal se administrátorem sborů ve Lvově, Grodnu, Brestu nad Bugem a dalších menších měst. V této duchovní cestě mu pomáhal jeho přítel ze studií pastor Pawel Dilis. Do roku 1940 byl druhým pastorem vilenského sboru.

V té době byl již pastor Piasecki rozvedený a jeho poslední ženou se stala v březnu 1937 Jadwiga Tchorz, která pocházela z vážené vilenské luteránské rodiny. Její otec Francziszek Tchorz byl dirigentem vilenského orchestru a taktéž vážený violoncellista a člen kvarteta Stanisława Moniuszki. Jadwiga pastora Piaseckého velmi milovala a jeho poslední manželství bylo také jeho nejšťastnější. Jadwiga vyprávěla, že Piasecki byl velmi zábavný společník, měl skvělý smysl pro humor, dokázal prý bavit celou společnost svým vyprávěním o dobrodružných cestách, jichž se účastnil. Díky neutuchající potřebě se vzdělávat měl obrovské znalosti historie a dokázal vyložit a podat Písmo tak, že bylo srozumitelné téměř pro každého. Podle slov Jadwigy byl život s pastorem Piaseckim tím nejlepším, co ji v životě

potkalo. 29. června 1939 se pastorovi narodila druhá dcera, která dostala české jméno Božena a druhé polské Grażyna.

Mezitím se pastorova bývalá žena Genia v roce 1937 znovu provdala za kapitána polské armády Romana Krajewského. Vdavkám předcházela rozvod Piaseckého a Evženie, který byl podle všeho velmi sofistikovaný. Rozvedli se jako přátelé, přičemž Piasecki vídal svou dceru Danutu velmi často a trávil čas s oběma svými dcerami. I přestože se jejich životy rozvodem zdánlivě rozdělily, politická situace a válečná mašinerie ve spojení s vůlí přežít je znovu svedla dohromady.

Napjatá situace panovala už od roku 1936, v očekávání války se život začal postupně měnit. Pastor Piasecki musel stále častěji navštěvovat Volyň, kde již sovětský režim připravoval anexi Polska ke svému území a kde se pastorů nedostávalo. Současně byl stávající manžel Geni, kapitán polské armády Krajewski, stále častěji na cvičeních a manévrech poblíž východní hranice s Ruskem. A tak se pastorova bývalá žena Genia velmi často scházela s Jadwigou, jeho současnou ženou; podporovaly se, pomáhaly si a dopřávaly oběma dcerám, Danutě a Boženě, aby vyrůstaly společně.

V září 1939 do Polska vstoupila Rudá armáda. Byla okupována celá východní část Polska zahrnující Ukrajinu, Bělorus a Litvu. Ruská okupace byla pro velkou část populace drsnější než okupace Německem. Na pořadu byly deportace celých rodin na Sibiř, čistky a nemilosrdné popravky. Kapitán Krajewski (druhý manžel pastorovy předchozí ženy Geni) byl ruskou armádou popraven v Katyni.

Pro rodinu Piaseckich, a bezpochyby nespočet dalších, se ve světle celé situace stal život zápasem o přežití. Jadwiga, jeho žena, byla Polka a pastor sám se cítil Polákem, ač měl po matce německé občanství. Zároveň však žili na území okupovaném Ruskem. Odjezd nebyl možný, protože předložení dokladů by znamenalo pro pastora okamžitou smrt. Situace byla pro rodinu Piaseckich

relativně snesitelná, dokud byl pastor součástí evangelické církve a pracoval ve sboru.

V roce 1942 v rámci plánu Barbarossa, začala postupovat říšská vojska směrem na Moskvu a vytlačovala Rudou armádu z okupovaných území, tedy i z Vilna. Wehrmacht verboval a byly povolány i zálohy, čímž došlo i na Piaseckého. Bohužel pastorova matka Konkordia Piasecká, za svobodna Müller, se narodila v Prusku a celý život se cítila Němkou. 12. srpna roku 1940 byla vyznamenána zlatým Čestným křížem německé matky (Ehrenkreuz der Deutschen Mutter), jako zasloužilá matka, jež dala říši 7 dětí. Pro pastora nebylo před naverbováním úniku.

V tuto chvíli svému původu již neunikl, přičemž zařazení do wehrmachtu znamenalo nutný přesun do Německa, protože nebylo možné dále žít mezi Poláky jako Němec, a už vůbec jako důstojník wehrmachtu. Stěhování proběhlo narychlo v srpnu 1942, a to konkrétně do městečka Schwaan nedaleko Rostocku. Zde, společně se svým přítelem pastorem Pawlem Dilisem, byli začleněni do místní církve evangelicko-augsburské a mimo práce vojenských duchovních (objíždění posádek wehrmachtu či špitálů a lazaretů) navštěvovali i malé obce a samoty, kde poskytovali duchovní pomoc. Válka nebyla krutá jen k okupovaným územím a poraženým, ale také k Němcům samým.

Válka a dělení Polska zapříčinilo nutné vystěhování tisíců Poláků do Říše, často ze stejných důvodů jako pastora s rodinou. Tací, kteří se narodili v Polsku, prožili zde své životy a cítili se Poláky, nemohli ve své rodné zemi zůstat, protože se v určitých oblastech Německa nacházelo mnoho utečenců či vystěhovalců z Polska, například kolem Rostocku. Pastor byl jmenován kaplanem a žil s rodinou na faře u pastora Hanse Göetze až do září 1943. Hospodyně pastora Göetze milovala Piaseckého dcerku Boženku a přejmenovala ji na Ingrid. Nesl to prý s velkou nelibostí, ale neměl na výběr...

Duchovní služba v německé armádě nebyla snadná, cesty do lazaretů, nemocnic, sirotčinců, veškerý smutek a válečné běsy; to

vše bylo těžko snesitelné, natož pro duši básníka, kterou Alexander měl. Oba pastoři ji ale brali jako pomoc bližním a na druhou stranu se utěšovali, že díky svému poslání a rodinám nemusí sloužit na východní frontě.

V roce 1944, pravděpodobně na podzim, byl Piasecki odvelen na frontu jedné z nejkrvavějších bitev 2. světové války – bitvy o Řím, známé jako bitva o Monte Casino, kde byl útok svěřen polskému sboru pod vedením Wladysława Anderse. Společně s Poláky bojovali i srbské dobrovolnické sbory. Pastor Piasecki se zde mimo své duchovní práce uplatnil také jako tlumočnick srbštiny, polštiny a němčiny. Na italské frontě byl až do začátku roku 1945, z fronty psal svým dcerkám dopisy z posádky v Záhřebu.

Koncem roku 1944, pár měsíců po vylovení spojenců, už většina Evropy tušila, že se blíží konec války. Piasecki s rodinou byli stále ve Schwaaanu a s postupem spojenců se začala naplňovat nutnost rozhodnutí. Oba pastoři cítili konec války a chtěli s rodinami odjet zpět do Polska, což ovšem nebylo možné, protože to armáda nepovolila ani jako přesun v rámci duchovní služby. Wehrmacht se pomalu rozpadal a po dobytí Berlína spojenci postupně obsadili celé Německo. Severní část Německa byla pod správou Britů, kteří postupně začali s internací. Pastor Piasecki s Pawlem Dilisem byli na jaře 1945 internováni, ovšem jako důstojníci a jako duchovní byli převeleni jako kaplani do Meppen, následně do Osnabrücku, kde byli zařazeni v rámci Britské obrněné divize, parašutistické divize a ženského pomocného praporu. V roce 1946 byl pastor Piasecki jmenován intendantem Mazierskim na prvního pastora Obrněné britské divize a zároveň se stal společně s Robertem Badke neoficiálním předsedou Z.E.P (Zrzeszenie ewangelików Polaków w Wielkiej Brytanii) – sdružení polských evangelíků ve Velké Británii. Sdružení pomáhalo propojovat rodiny, shánělo materiální podporu pro sirotky či válečné invalidy, finančně podporovalo cesty dětí za rodiči v rámci

poválečné Evropy, spolupracovalo s Červeným křížem a UNRA. Piasecki pro sdružení pracoval velmi aktivně a obětavě. Následně byl společně s pastorem Robertem Badke jmenován kaplanem Polsko-Britské strážní roty (Polskie oddziały wartownicze).

Po skončení války byly na základě Postupimské deklarace v červenci 1945 ustanoveny okupační zóny a nová polsko-německá hranice. V rámci válečných repatriací byla dočasně otevřena tzv. zelená neboli otevřená hranice v rámci všech evropských zemí, která poskytovala bezpečný návrat do vlasti všem uprchlíkům a vězňům. Pastor Piasecki se svou ženou museli udělat těžké rozhodnutí. Jadwiga se toužila vrátit domů k rodině, kde by se jí dostalo větší pomoci, než kdyby zůstala v Německu jako manželka vojáka wehrmachtu. Osud žen internovaných důstojníků nebyl dobrou vyhlídkou, internační tábory si v mnohém nezašli s „koncentráky“, ba co víc, osvobozené koncentrační tábory byly pro potřeby internace využity. Bohužel i pro pastory se situace zhoršila a museli se přesunout do internačního tábora jménem Civil Internment Camp No.6, kam byli umístěni váleční svědci, úředníci říše, duchovní a další tisíce lidí.

Nebylo mnoho času, zelená hranice byla otevřená jen dočasně a pastorova žena Jadwiga tedy odjela do Lodže, kde vyhledala pastorovu první ženu Geniu. Obě jeho ženy znovu spojil osud, najaly si společně bydlení a pracovaly jako modistka a prodavačka v Lodži, dcerky Boženku a Danutu pomáhala vychovávat rodina Szrajberových v Lodži až do konce roku 1945. Exulantské rodiny se staly po osvobození terčem nenávisti (velmi podrobně to popisuje Edita Štěříková ve své knize Zelów). Někdy jen za svůj český původ, jindy za německou příslušnost a podepsané „volkslisty“ či smíšená polsko-německá manželství. Genia váhala s odjezdem, ale pro český původ a jako vdova po důstojníkovi z Katyně nebyla v bezpečí. Rodina Szrajberů se přihlásila k repatriaci a musela začít velmi rychle zajišťovat přesun do Československa. Poláci měli na odsun Čechů

podobný názor jako lidé v Československu na sudetské Němce. Szrajberovi a Svobodovi tak v zimě 1945 odcestovali do Československa a zakotvili v Liberci, kde jim v rámci odsunu Němců ze Sudet a osidlování byl přidělen byt po německé zpěvačce, jež účinkovala v libereckém divadle.

Mezitím se pastorova žena Jadwiga pokoušela odjet do Vilna za svými rodiči, ale hranice již byla zavřená a z dokladů navíc vyplývalo, že manžel je Němec. Žádná šance na odjezd nebyla ani pro její rodinu, která se ocitla na území Sovětského svazu. S rodiči se tak Jadwiga už nikdy nesetkala. Jadwiga se proto pokoušela navázat kontakt s rodinou Piaseckých v Lodži, ale ta byla již odsunuta, a mnozí byli dokonce po smrti. Získala kontakt pouze na pastorova bratra Bruna, který žil v Německu, kam ji také pozval, ale ona odmítla. Jadwiga oslovila rodinu své matky, dostala pozvání od jedné ze svých tetiček, aby přijela do Karpacze, krkonošského městečka, kde probíhal stejný scénář jako v českých Sudetech, vysídlování Němců. Zde pastorova žena našla pomoc, usadila se v nedalekých Teplicích a Jelení Hoře, kde žila až do své smrti v roce 2014.

Po internaci do tábora Neunengamme (Civil Interment Camp No.6) v Hamburgu o Vánocích 1947 Piasecki onemocněl. Nejdříve to vypadalo jako zápal plic, proto se také brzy vrátil z nemocnice zpět do tábora, kde vytrvale psal básně a dopisy svým dcerám. Otřesné podmínky tábora, nedostatek léků a jídla jeho stav zhoršovaly. Zanedlouho lékaři konstatovali agresivní rakovinu plic s metastázami do mozku. Poslední měsíce svého života prožil v krutých bolestech v hamburské nemocnici milosrdných sester. Zemřel 25. března 1948 v internačním táboře se slovy, že je šťastný, že mu nic nechybí a cítí se dobře. Pawel Dilis líčí v dopisech jeho poslední dny velmi intenzivně. Když už Piasecki nedokázal psát, psal za něj dopisy. Internační tábor byl v srpnu 1948 zrušen a všem duchovním byl umožněn návrat domů či odjezd do Británie, německým pastorům pak svobodný život v Německu.

Zbývalo tak málo, aby se znovu setkal s rodinou. Celou dobu mu byl nablízku Pawel Dilis, pastor a jeho věrný kamarád ze studií. Ten po jeho smrti zaslal všechnu jeho pozůstalost, včetně sbírky básní, kterou pastor Piasecki toužil vydat, paní Jadwize do Polska, ta však zásilku nikdy neobdržela. Alexander Otton Piasecki byl pochován 1. dubna 1948 na hamburském hřbitově Ohlsdorf.

Zdroje :

Ewa Cherner – Słownik biografyczny duchownych ewangelicko-reformowanych. Jednota Litewska, Jednota Wileńska; Archiv UW, WTE, ks. dr. hab. Kazimierz Bem – osobní karta Alexandra Piaseckého RP 15740; Edita Štěříková – Zelów, Země otců; osobní vzpomínky + fotografie paní Eugenie Szrajberove (Piasecké), Jadwigy Tchorz (Piasecké); osobní korespondence Alexandra Piaseckého dcerám Danutě a Boženě; korespondence pastor Pawel Dilis.

Yveta Krajewska

JAN AMOS KOMENSKÝ: ČESKÝ ÚDĚL V EVROPĚ

Naše země vynesly v průběhu svých dějin ze svého středu celou řadu osobností, které svým životem a dílem tvořivě přispěly k duchovnímu, kulturnímu a vědeckému rozvoji lidstva. Bez osobitého českého a slovenského přínosu je evropská vzdělanost dnes těžko myslitelná. Kdybych měl věnovat jen jedno jediné jméno, jež tento přínos nad jiné zřetelně a podnes platně symbolizuje, sotva by to mohlo být jiné než jméno *Jan Amos Komenský*. V něm se takřka ztělesňuje český úděl a české dílo v Evropě.

Český úděl

„Celý můj život byl putováním a neměl jsem vlasti. Ustavičně jsem měnil místo pobytu; nikdy a nikde jsem neměl stálého domova. Však již vidím nebeskou vlast, k jejímž prahům mě dovedl můj vůdce, mé světlo, můj Kristus...“ Do těchto slov,

napsaných nedlouho před smrtí, shrnul šestasedesátiletý Komenský běh svého života. Ta slova znějí smutně, rezignovaně. Člověk v exilu, bezdomovec – to už je tragická postava, zvláště když je tak vroucně spojen se svým národem a se svou církví jako byl právě Komenský. A přece by bylo nepochopením, kdybychom s údělem Komenského spojovali jenom slova jako „tragický“ či „rezignace“. Tento člověk bez domova je zároveň svědkem neuhasitelné naděje, jež mu umožnila nejen přežít, ale i zvládat nejtěžší životní zkoušky. I ten obtížný osud exulanta přišel nakonec jeho dílu v jistém smyslu k dobru: ve své pouti se Komenský dostal do mnoha zemí, jeho působení proniklo takřka do celé Evropy a vyvolalo všude ohlas, jaký byl dopřán jen docela málo současníkům.

Komenský sám chápal svůj životní běh v této perspektivě. V knížce, kterou jsem právě citoval, nazvané „*Jednoho jest potřeba*“, o tom píše: „Bůh ráčil mi dáti srdce dychtící po obecném dobru, vložit na mne úlohu veřejnou a přivésti mne v rozličná postavení ... Vzdávám tedy díky Bohu svému, jenž chtěl, abych byl po celý svůj život *mužem touhy*: a třebaš při tom mě nechal upadnouti do rozličných labyrintů, přece mi již dopřál většinou z nich vyvážnouti“. Muž touhy, zakotvený v Bohu a oddaný obecnému dobru: trefněji lze Komenského život sotva vystihnout.

Jan Amos Komenský se narodil 28. března 1592 na jižní Moravě, v rodině, jež se hlásila k Jednotě českých bratří. Jednota se mu stala – zvláště po tom, co osiřel – duchovním domovem. Po celý život vyznával, že věrnější křesťanskou církev po celý život nikde nenašel. Byla mu hluboce blízká svou bezvýhradnou biblickou zbožností, svou snahou o příkladný život v „milostné kázni“, i kulturní otevřeností svých nejvýznačnějších členů. Péče o její sbory a později o její rozptýlené bratry a sestry v exilu mu byla i provždy zůstala prvotním životním úkolem.

Jednota se o svého nadějného člena také v době jeho mládí věrně starala. Poskytla mu dobré vzdělání na latinské škole v Přerově a potom na reformačních univerzitách

v Herbornu a Heidelbergu. Pobyt v cizině rozšířil Komenského obzor nejen v teologii, nýbrž i pokud šlo o obecné („pansofické“) snahy. Po třech letech se však Komenský zase vrátil domů, a to z Heidelbergu pěšky (protože peníze, potřebné na cestu, vydal za knihy a nadto si putováním chtěl upevnit své zdraví). Bratři mu svěřili zprvu svou školu v Přerově. Komenský ji v krátké době přivedl na pozoruhodnou výši. Brzy byl však povolán k úřadu kazatelskému v německy mluvícím pohraničním městě Fulneku. Zde mohl prožít v pilné práci sborové i vědecké svá poslední klidná léta v českých zemích, prozářená ještě mladým rodinným štěstím. Avšak roku 1620 došlo k neblahému zlomu. Čeští protestantští stavové byli poraženi katolickými Habsburky v bitvě na Bílé hoře. Propukla tvrdá protireformace, jež měla uvést národ – z 90 % protestantský – zpět do lůna katolické církve. Evangeličtí kazatelé, s nimi Komenský, byli zvláště krutě postiženi. Jeho město i sbor byly vypleněny, jeho knihy na náměstí ve Fulneku spáleny a on sám musel svůj sbor opustit. Jeho žena a děti padly za oběť moru. Komenský se ještě po několik let skrýval pod ochranou svých šlechtických přátel. Přitom neúnavně pokračoval ve své spisovatelské práci, jejímž nejznámějším plodem byl proslulý spis „*Labyrint světa a ráj srdce*“.

Oč jde v této knize? Líčí poutníka, který prochází rozmanitými oblastmi, obory a stavy lidské společnosti. Avšak všechno se mu dříve či později ukazuje jako učiněné bludiště, bezvýhodný labyrint. Celý lidský život je bezcílné bloudění končící v nicotě a prázdnu. Proto se poutník obrací z labyrintu světa do ráje srdce, kam jej volá hlas Kristův. Zde najde pravou, trvalou, nebeskou vlast. Toto vyústění díla vypadá na první pohled rezignovaně a pesimisticky. Čteme-li je však na pozadí vlastního života poutníka Komenského, ukáže se nám v jiném světle: tento „muž touhy“ neutíká z labyrintu, nýbrž potěšen a posílen v ráji srdce se vrací s novou jasnozřivostí mezi své současníky, aby usiloval o účinnější nápravu lidských věcí.

„Nic jsme s sebou nevzali, po všem je veta – jen Bibli kralickou a Labyrint světa“, tak zpívali čeští exulanti vyhnaní pro svou víru z rodné země. S nimi se s těžkým srdcem loučí s vlastí Komenský. Zprvu se usazuje v polském Lešně, v místě, ve kterém jsou silné sbory Jednoty. Je ustanoven správcem školy a věnuje mnoho energie nejen praktickým, nýbrž i teoretickým otázkám výchovy. Ve své české a později latinské „*Didaktice*“ předkládá promyšlený koncept soustavné výchovy. Začíná už ve „škole mateřské“, pokračuje základní školou v rodném jazyce, poté latinskou školou, po níž následuje jako vrcholný útvar vzdělání a výchovy univerzita. Možnosti vzdělání se mají otevřít všem nadaným lidem, bez ohledu na pohlaví či sociální postavení: jsou zásadním lidským právem, patří k lidství stvořenému k obrazu Božímu.

Svůj pedagogický program Komenský rozpracoval v řadě vynikajících didaktických děl, jimiž v krátké době nabyt evropské proslulosti. Sem patří například jeho „*Brána jazyků otevřená*“, jež razila nové cesty jazykové výuce tím, že ji zbavila veškeré školometské samoúčelnosti úzkým spojením s otázkami každodenní zkušenosti a životní orientace. Ještě oblíbenější se měl stát jeho „*Orbis pictus*“ (Svět v obrazech), který Komenský vydal v uherském Šárišském Potoce 1654, ilustrovaná kniha, jež byla přeložena do všech evropských a mnohých asijských jazyků. Světová pověst Komenského jako příkladného teoretika i praktika výchovy tím byla založena. Byl volán do jedné země po druhé. Působil jako reformátor školství v Anglii, ve Švédsku, v Holandsku, byl povolán i do Ameriky na nedávno založenou Harvardskou univerzitu, kam však neodešel, protože se nechtěl vzdálit jevišti, jež mu především leželo na srdci: českým zemím.

Při vší činnosti pedagogické zaměstnával Komenského plán, který se měl stát jeho nejvlastnějším zájmem: projekt *univerzální reformace a obnovy*, jež by se pokusila z gruntu zlepšit nejen školství, nýbrž všechny podstatné oblasti kultury a společnosti. Zvláště poté, co se 1642 usadil v polském Elbinku,

vrhl se do intenzivní práce na tomto plánu. Tak vznikalo dílo, které nazval „*Všeobecná porada o nápravě věcí lidských*“. Svě dílo rozvrhl na sedm svazků, z nichž jmenujme aspoň dva: *Vševěda* (pansofie), pokus o syntézu všeho lidského vědění, ať už se zakládá na Božím zjevení či lidské vědě; a *Všenáprava* (panorthosie), s řadou propracovaných návrhů na zlepšení lidských vztahů v náboženské, filosoficko-vědecké a politické oblasti. Podstatná část tohoto monumentálního díla nebyla za života Komenského bohužel publikována, ztratila se na staletí, až větší část rukopisů byla objevena roku 1935 v knihovně v Halle nad Sálou a zpřístupněna teprve po druhé světové válce.

Rozsah mnohotvárné činnosti Komenského je až neuvěřitelný. Vnější okolnosti přece nebyly k systematické práci nijak příznivé. Zuřila Třicetiletá válka a Komenský sledoval válečné dění s nesmírným napětím v jediné touze: navrátit se do vlasti. Byly chvíle, kdy se zdálo, že se jeho přání splní. Už v roce 1631 pronikala protestantská vojska ku Praze a Komenský se se svými Českými bratry připravoval na návrat. Sepsal v tomto očekávání spis *Haggeus redivivus*, ve kterém volal českou církev a společnost k radikální reformě. Jeho naděje byla zklamána. A ještě jednou, na samém konci války r. 1648, bojovali evangeličtí Švédové v Praze a obsadili dokonce levý břeh Vltavy. Řada exulantů byla ve švédském vojsku. Komenský sám se u svého příznivce, kancléře Oxenstierny, vytrvale zasazoval o českou věc. V posledku však nadarmo. Válčící strany, vyčerpané dlouhou válkou, uzavřely ve Vestfálsku mír, a to na základě neblahé zásady *cujus regio ejus religio* (čí panství toho náboženství). Pro české země to znamenalo, že pod habsburskými panovníky musely zůstat katolické. Situace, která se v českých dějinách tak často opakovala: čeští exulanti (a vlastně celý český národ) byli obětováni v mocenské hře svých spojenců.

S hořkou bolestí psal Komenský švédskému kancléři: „Sami sebe jste zradili, když jste zradili nás“. Jeho zklamání bylo propastné. A přece se ani pak nevzdal své naděje.

V nejhlubší zkoušce napsal slova, jež lze podnes, do kamene vytesána, číst v srdci Prahy, na Husově pomníku, na posilu mnohých i budoucích generací: „Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český!“ Tato prorocká slova se naplnila velmi pozdě a vlastně zprvu jen na přechodnou dobu: první prezident obnoveného Československého státu, T.G. Masaryk, jimi započal své první poselství osvobozenému národu v prosinci 1918. A mělo hluboký smysl, že Václav Havel, prezident obnovené československé demokracie, zakončil svůj památný novoroční projev 1990 variací těchže slov.

Komenský musel pak natrvalo žít jako exulant. Jeho osobní úděl byl těžký. Ztratil i svou druhou ženu. Avšak jeho Bratří v exilu ho potřebovali stále více. Byl zvolen posledním seniorem české Jednoty, mající i nadále několik sborů v Polsku, jejíž mnozí členové však žili v rozptýlení v řadě evropských zemí a také v Americe. Za ně a pro ně sepsal Komenský svůj pohnutý „*Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*.“ V jeho závěru zasvěcuje svému národu proslulé „Šestero“, do něhož shrnul i pro budoucno odkaz české reformace. Odkazuje nám předně „milost k pravdě Boží čisté“. Za druhé „horlivou žádost k vyrozumívání vždy plnějšimu a jasnějšimu též pravdy Boží.“ Za třetí „milost k církevnímu řádu a milostné kázni, kteráž mezi dítkami Božími býti má a musí“. Za čtvrté „horlivost sloužení Pánu Bohu a to jedním ramenem“. Za páté „odevzdávám tobě a synům tvým snažnost v pulerování, vyčišťování a vzdělávání našeho milého a milostného otcovského jazyka“. A za šesté „odkazují tobě mládeže lepší, pilnější, zdárnější cvičení, nežli bývalo“. Nakonec pak vroucí přání: „Živ buď, národe posvěcený Bohu, a neumírej! Muži tvoji ať jsou bez počtu!“

Toto bylo psáno 1650. Před Komenským bylo ještě dvacet let pohnutého života. Nová rána ho postihla: 1656 ztratil při požáru Lešna svůj dům, svou knihovnu a především spoustu svých rukopisů, ovoce mnohaletého úsilí, v tom i připravovaný *Poklad českého*

jazyka, na kterém pracoval po třicet let. Kam se po takových ztrátách obrátit? Komenský opustil Polsko, aby konečně našel útočiště na pozvání pohostinné rodiny de Geerů v Amsterdamu. Byl vítaným hostem ve městě i v rodině. Tak mohl strávit posledních 14 let svého života v poměrném klidu – a ovšem, jak u Komenského nemohlo ani jinak být: v usilovné práci. Zde se dočkal monumentálního vydání svých didaktických spisů „*Opera didactica omnia*“. Zde zesnul 15. listopadu 1670. Pohřben byl, daleko od vlasti, v Naardenu.

Komenského dílo

Při pohledu na život Komenského lze zvolat: Jak těžký úděl! Ale také a především: Jak nesmírné dílo! Už náš stručný přehled naznačil jeho bohatství a mnohotvárnost: církevní pracovník, bohoslovecký spisovatel, teoretik a praktik výchovy, jazykozpytec, historik, ano polyhistor, tj. myslitel, který se pokouší vševědně shrnout lidské poznání a navodit tak proces k nápravě lidských věcí, spisovatel a básník ... Není myslitelné vyčerpání anebo i jen načrtnout bohatství jeho myšlenek v jedné knížce. Je nutno se omezit a volit s rizikem, že vystihneme jenom část Komenského odkazu. V tomto smyslu se chci v druhé části svého výkladu pokusit o zprávu o tom, v čem jsem v souvislosti s vlastní prací prožil aktualitu Komenského myšlení.

Do popředí stavím filosofickou a především *bohosloveckou* stránku tohoto odkazu. Ne jen proto, že jsem sám teolog. I proto, že právě tato stránka bývá leckdy opomíjena. V posledních desetiletích došlo k rozmachu komeniologických studií. Ne jen v českých zemích, nýbrž i jinde, zvláště intenzivně např. na univerzitě v Bochumu, kde za vedení profesora Klause Schallera už po léta plodně pracuje komeniologické oddělení při ústavu pedagogiky. Těžiště komeniologického bádání je však v českých zemích. Naši komeniologové vykonali – především v souvislosti s kritickým vydáváním Komenského veškerých spisů – pozoruhodnou práci. V převládajících ideologických podmínkách

přicházela však jedna podstatná část Komenského dědictví, totiž jeho teologie, zkrátka: pod marxistickým dohledem se odsouvala do pozadí a znevažovala.

Komenský sám viděl těžisko i perspektivu svého životního díla ve vší jeho rozmanitosti jednoznačně. Ve svém spise „*Škola hrou*“ se představuje svým čtenářům: „Národností jsem Moravan, jazykem Čech, povoláním bohoslovec ke službě evangelia.“ A o svých pedagogických pracích prohlašuje: „Cokoli jsem napsal pro mládež, psal jsem nikoli jako pedagog, nýbrž jako teolog.“ Je tedy i ve smyslu Komenského postavit tuto stránku jeho díla znovu do popředí – a to tím spíše, že je ve svých základních složkách podnes aktuální. Na dvojí, podle mého soudu příkladný, rys Komenského vševědného a bohosloveckého myšlení bych chtěl v následujícím výkladu zvláště upozornit. Myslím jednak na univerzální, celostné zaměření jeho myšlení, jednak na jeho teologii naděje.

Myšlení v univerzálním horizontu

Vyjdu z osobní zkušenosti. Aktualitu Komenského díla jsem si v posledních letech názorně uvědomil, když jsem byl nečekaně postaven před úkol řídit jako rektor práci své *alma mater*, starobylé basilejské univerzity. K úkolům rektora patří, že se musí stále znovu odvažovat výprav na pole, jež není jeho vlastní, mimo obor vlastní fakulty či disciplíny. K tomu dochází zvláště tehdy, když musí otevírat kongresy a sympózia kolegů z fakult jeho vlastní specializaci vzdálených. Při takových příležitostech (ale často i každodenních úkolech) se od něho očekává slovo, jež se vztahuje ke konkrétnímu poslání konference, jež však toto poslání zařazuje do univerzálního rámce univerzity, tak jak byla v evropské kultuře po staletí chápána: jako *universitas literarum*, pospolitost věd. Tváří v tvář takovému úkolu přijde rektoru k dobru, může-li se opřít o myslitele, kteří – zakotvení ve svém vlastním oboru – chápou a promýšlejí své poslání v otevřeném, univerzálním horizontu. Basilej byla tradičně bohatá na takové myslitele – jmenujme jen Erasma Rotterdamského, Jacoba Burckhardta,

v nejnovější době filosofa Karla Jasperse, teologa Karla Bartha či biologa Adolfa Portmanna. Ti tři poslední byli moji učitelé, jejich příklad pomáhal i zavazoval. Avšak zvláštní pomoci se mi dostávalo v rozpomínce na Jana Amose Komenského. Nemyslím jen na jednotlivosti, nýbrž přímo na základní rys jeho myšlení, na jeho praxi teologie v univerzálním horizontu.

Po tom, co jsme si přímými citáty z Komenského právě připomněli, není pochyb o duchovní a myslitelské *identitě* Jana Amose: je pevně zakotven v *teologii*. Ale toto zakotvení, tuto identitu, nelze chápat tak, jako kdyby bohosloví bylo jeho *výlučným* zájmem. V teologii bije Komenského srdce, ale bije v ní nejen pro sebe, nýbrž chce proniknout celým lidským světem, chce podnítit univerzální myšlenkový oběh. Komenský pěstuje teologii v rozevřeném, celostném obzoru. Filosofické, pedagogické, vědecké a především praktickoreformní snahy se objevují v zorném úhlu jeho bohosloví, a to ne jako alotria, cosi nepatřičného, nýbrž z vnitřní nutnosti: svět člověka patří do obzoru kristovsky („inkarnačně“) pojaté teologie. A naopak: filosofické, pedagogické a praktické zájmy se Komenskému takřka samozřejmě (někdy se zdá příliš samozřejmě) prodlužují v teologické a náboženské úvahy.

Toto je pro Komenského podle mého soudu přímo typické: jeho teologie – a jeho myšlení vůbec – není v sebe zahleděná, uzavřená disciplína. Je to spíše sebe sama vždy překračující transcendentující pohyb, a to jak směrem k sesterským vědním či kulturním oborům, tak směrem k praktickému ověření vlastních poznatků v zápase o odpovídající nápravu lidských věcí v církvi i společnosti. Takové zaměření myslitelské práce nebývá nikdy samozřejmé. Rozhodně nebylo samozřejmé v době Komenského. Reprezentační bohoslovci té doby pěstovali svou pravověrnou teologii v přísně systematickém, někdy přímo pyšně soběstačném duchu, bez bytostné účasti na tom, co se dělo v myšlenkovém a praktickém světě opodál. Komenský si tak jako bohoslovec nepočíná a počínat nehodlá: vede svou teologii vědomě

a přímo programově „mimo hradby“ teologické citadely, s otevřeným hledím. Je proto zranitelný v riskantních pokusech pochopit a vykládat „znamení časů“. Ale to riziko mu stojí za to. Chce naslouchat i cizím, někdy i podivným hlasům, ve stálém úsilí o dialog, a pokud lze, o souzvuk s představiteli jiných věd i institucí. Účinná náprava lidských věcí předpokládá spolupráci všech. Nikdo tu nemá monopol.

Při tom všem vychází Komenský z jednoho *základního předpokladu*, či řekněme přímo: z aktu *základní důvěry*, že lze svět člověka, svět Boží, chápat i vykládat jako fundamentální, základní jednotu. Náš svět je svým původem v jediném Bohu-Stvořiteli i svým cílem v Království Božím jednotný celek. Je to zásadně kladná, v posledku *harmonická jednota*. Každému, kdo se Komenským obírá, je nápadná jeho záliba pro řecké slovo „*pan*“, české „*vše*“. Jen si vzpomeňte na oněch sedm plánovaných svazků jeho „*Všeobecné porady*“, všechny začínají oním „*Pan*“: Panergesia, Panaugia, Pansophia, Panpaedia, Panglotta, Panorthosia, Pannuthesia, tedy Všenáprava, Vševěda, Vševid atd. Toto stále opakované „*pan*“ signalizuje Komenského program, tak jak vyplývá z onoho jednotného a jednotícího předpokladu: ve všem našem podnikání dlužno pamatovat na celek. Myslíci lidé nedospějí vpravdě k cíli, když se spokojí jen se zlomky skutečnosti (třeba jen úzkým oborem své specializované vědy) a ostatní oblasti už předem ignorují. Takovým způsobem se nedopracujeme vskutku humánního poznání a života. I kdybychom dosáhli neslýchaných úspěchů v jednotlivých oborech (a moderní věda se v době Komenského dávala už na svou cestu za vskutku triumfálními úspěchy), sotva bychom se dostali kupředu v tom lidsky *podstatném* smyslu, totiž pokud jde o naše pravé, univerzální lidství. Zlomková, izolovaná, úzce specializovaná abstraktní věda deformuje člověka, činí jej jednostranným, izolovaným, abstraktním.

O to zápasil Komenský s některými předními mysliteli své doby, například při památném setkání s vycházející hvězdou novodobé

filosofie a vědy, *René Descartem*: strohost Descartova pojetí vědy, propast, kterou otevřel mezi tvořivým *já* na jedné straně a světem ostatních tvorů a přírody na straně druhé, tato strohost a propast ho děsí. Člověk má právo, člověk má povinnost vztáhnout se k *celku*, myslet v univerzálním horizontu. Hranice mezi jednotlivými oblastmi, vědami, metodami mohou mít platnost, ale jen předběžně: v posledu je nutno je překračovat, navazovat komunikaci mezi jednotlivými oblastmi a vědami, ptát se po „veškerenstvu“ jsoucna. Teprve odtud můžeme správně zařadit a pochopit jednotlivosti a jejich osobitou, nezaměnitelnou povahu a hodnotu: osobitost v rámci veškerenstva, hodnotu spolubytí.

Podle mého přesvědčení je tato základní vize Komenského kladná a přes všechnu dobovou podmíněnost v jednotlivostech – podnes platná. Myslím znovu konkrétně na svou zkušenost univerzitní. Každý, kdo nese kus odpovědnosti za osud této klasické instituce evropské vzdělanosti, si dnes klade často bolestně otázku: Co se to stalo v průběhu moderního vědeckého vývoje v jeho tak dramaticky pokračující specializaci, co zůstalo mezi námi *živé* z původní myšlenky *univerzity*, jakožto organického, dialogického společenství věd? Můj filosofický učitel Karel Jaspers se takto ptal při 500. výročí mé basilejské *alma mater* 1960. Konstatoval: „Vědy se rozpadly na oblasti, jež se vzájemně ignorují. Univerzita se stala agregátem odborných škol se specializovanou výukou. Je dnes obchodním domem, ve kterém lze získat poznatky pro určité účely. V pozadí její organizace se skrývá duchovní anarchie. Základy víry zmizely anebo se k nim nehlásíme ...“

Všichni známe tyto jevy. A přece se s nimi nesmíme rezignovaně smířit. V době, kdy tolik tendencí doby se zdá směřovat k duchovnímu rozpadu, ba fyzickému zničení lidstva, je myšlenka klasické univerzity a v ní založená vůle ke komunikaci naše šance a náš závazek. Pomoc, kterou nám v tomto směru poskytují myslitelé jako Komenský, je nebývale aktuální. Nesmíme jí pohrdnout.

Teologie naděje

Aktuální se mi zdá i *teologie Komenského*. Smím začít i tento oddíl svých výkladů autobiografickou poznámkou? K přesvědčení o aktualitě Komenského teologie jsem se dostal poměrně pozdě. Sice jsem začal svou akademickou dráhu na Komenského fakultě v Praze, tam jsem však přenechával komeniologickou práci osvědčeným znalcům, svým kolegům Řičanovi a Molnárovi, a ovšem svému filosofickému příteli Janu Patočkovi. Teprve když později ve světové ekumenické teologii propukl zájem o „teologii naděje“, jsem si Komenského pozorněji všiml. Ukázalo se totiž, že leckterý akcent, o kterém jsme se v ekumenické práci domnívali, že jsme jej znovu odkryli, byl silně, tu a tam i nezvykle, zastáván Komenským.

Komenský je v nejednom smyslu teologem *naděje*. Naděje tohoto „muže touhy“ je vnitřní pružinou jeho života díla. Je možno se ptát: není tato nadějnost Komenského myšlení známkou až nekritického optimismu? Jeho koncept dokonalé reformace a univerzální nápravy lidských věcí, jeho víra v jednotu a rovnost všeho lidského pokolení, jeho vize obecného bratrství všech lidí: nehraničí všechny takové důrazy s utopií, snad krásnou a ušlechtilou, v posledku však vlastně blouznivou? Bere Komenský dost vážně trhliny a protiklady v lidském světě? Není nakonec zbožným snílkem? Už současníci Komenského si kladli tyto otázky, a to příznačně jak teologové, tak zastánci nových vědeckých metod. A nepokrytá náchylnost Komenského k víře v útěšná proroctví (např. Poniatowské či Drabíkova) kritické otazníky zesilovala. Ne zcela bezdůvodně. V duchovním světě Komenského je leccos nejasného a dvojznačného. Je myslitelem přechodu. V jeho osobě i díle se křížují různé linie: na jedné straně dědictví Jednoty bratrské a úcta k starým metafyzickým tradicím, na straně druhé tendence k mysticko-pietistické zbožnosti a nápravný elán přicházejícího osvícenství. Komenský se zdráhá jednu linii zahrnout a druhou

zabsolutizovat. Je všemi osloven, chce všechny pokud možno integrovat. Ve srovnání s výraznými mysliteli jednoho či druhého směru zanechává zprvu jaksi smíšený dojem.

A přece máme dnes dobrý důvod, aby chom v patosu jím vytyčeného cíle viděli mnohem více než blouznilství. Nemáme v Komenském před sebou spíše nad jiné jasnozřivého myslitele, který velice brzo rozpoznal úskalí moderní vědy, především pokušení vytrhnout poznávajícího člověka ze souřadností stvořeného, přirozeného světa? Pěkně o tom napsal Jan Patočka: „Myslitel moderní v ostrém slova smyslu, Descartes, Galilei, ale také Hobbes a Locke, odvrhli všechny vázanosti, kterým je Komenský ještě poplatný, aby získali ryze objektivní obraz přírody; ale mohli to učinit jen za cenu ignorování nebo dokonce opuštění názoru o člověku jako bytosti zásadně spolu-jsoucí, názoru, který je životním nervem celé koncepce Komenského a který ji činí tak blízkou a teplou i pro dnešního člověka“.

Neboť dnes je dvojznačnost novodobé galileovské a karteziánské vědy takřka zlověstně patrná – při pohledu na destruktivní důsledky, především pokud jde o poničení našeho životního prostředí. Nechci zjednodušovat: Vděčíme moderní vědě za nesmírně mnoho a nemůžeme se nostalgicky přenášet za její světodějný proces zpět. Avšak její duchovní předpoklad, a především jeho zabsolutňování, jest kriticky přezkoumávat a překonávat: tak zvláště galileovské pokušení redukovat svět na kvantitativní, měřitelné a zvažitelné procesy; a ovšem ono karteziánské rozpolcení přirozeného světa a agresivní důsledky, jež odtud pro lidský vztah k ostatním tvorům vplynuly. Zde mnozí právem hledají nové cesty v odpovědnějším a solidárnějším vztahu ke světu, který nás obklopuje.

Stojí za pozornost, že česká filosofie pro tyto naléhavé otázky procitala mnohem dříve, než mnohde jinde. Myslím například na Emanuela Rádlu a jeho „Útěchu z filosofie“, která už za války působivě poukázala na deformující jednostrannost myšlenkových

předpokladů moderní doby. A myslím ovšem i na Jana Patočku, Boženu Komárkovou, v poslední době na Erazima Koháka. Myslím se, mám-li za to, že tato relevantní citlivost českého myšlení má co činit s vlivem Komenského v našich duchovních tradicích? Všichni jmenovaní se Komenským zabývali. V každém případě se nám dnes Komenského kritické váhání přivlastnit si principy a metody novodobé vědy, jeví pochopitelnější a oprávněnější než dříve. Komenský nám má stále a znova mnoho co říci.

Obdobné aktuálnosti nabývá podle mého soudu i Komenského přínos teologii v užším slova smyslu. Jistě, jeho „*teologii naděje*“ nelze dnes globálně převzít. Má rysy, jež nám jsou cizí: vzpomeňme jen na onu zálibu ve věštbách udánlivých proroků. Tu tento muž touhy až příliš povolil pochopitelným touhám svého tolik zkoušeného srdce. A přece jeho teologie naděje je ve své podstatě na hony vzdálena vši lehkověrnosti – ať pověřené či pokrokářské. O bezbřehém náladově-naivním optimismu se u Komenského nedá mluvit. Vůči němu byl do značné míry imunizován tragickými zvraty svého obecně trpkého údělu. V knihovně Frey-Grynaeiského institutu v Basileji jsem našel zápis, který Komenský připsal do památníku jednomu basilejskému studentovi. Text zápisu zní (citátem latinského žalmu): „Moje léta – vzdychání“. Tak se jevil, krátce před smrtí, Komenskému jeho životní běh.

Pokud pak jde o jeho *myšlení*, nemůže právě teolog přehlédnout, že se Komenského důvěra v možnosti univerzální obnovy neopírá o pokrokářskou či osvětářskou víru v přirozené lidské možnosti, nýbrž o biblicky motivované spolehnutí na konečnou převahu milosti, na zaslíbení Krista, svrchovaného Obnovitele. V „optimismu“ Komenského jde tedy o „*optimismus milosti*“, či lépe: o křesťanský zdůvodněnou *naději*. Když povážíme, že převážná část křesťanského pravověří tehdejší doby ve svém vztahu ke světu spíše tíhla k pesimismu a rezignaci (pokud jde o možnost jeho obnovy), pak se nám objeví protichůdné důrazy Komenského vpravdě opodstatněné.

Můžeme shrnout: Komenského teologie naděje má rozličné prvky, také vizionářsky pochybné. Jejím posledním nosným základem je však biblicky orientovaná důvěra, tak jak byla příznačná pro celou českou reformaci. Jen na tomto pozadí, na něž Komenský vědomě navazoval, lze jeho život a dílo vsutku rozumět. Český bohoslovec Rudolf Řičan zde právem vidí duchovní páteř v obnovném úsilí české reformace, které v Komenském vrcholí: „Předpokladem reformace, jakožto nápravy křesťanské společnosti, bylo očekávání, že je možné ji provést. Hus a husité o to usilovali s nadějí na úspěch v rozsahu co nejširším. Chelčický a po něm Jednota počítali s nevelkým počtem těch, kdo se dají k cílům Kristem vyčteným úzkou, pro velikou většinu nevábnou cestou. Komenský se vrací k naději na univerzální reformaci a věří, že k ní svět dospěje nenásilnou cestou.“

V takovém duchu usiloval Komenský o nápravu věcí lidských. Taková teologie naděje je i dnes ekumenicky aktuální – pro církev, ale i pro naši kulturu a společnost. A takový *život* naděje je pro nás všechny – jmenovitě pro Čechy a Slováky – povzbuzením i závazkem: usilovat o to, aby z *údělu*, který jsme ne vždycky mohli volit, vyrůstalo – třeba skromně – dílo lidsky platné. Při pohledu do budoucna pak především: aby nám „návrat vlády věcí našich“ nezevšedněl a nezplaněl, nýbrž nesl – v duchu Komenského Šestera – plody dobré naděje.

Jan Milič Lochman (in *Muž bolesti a naděje. Sborník prací k 400. výročí narození J.A.K.; Blahoslav, Praha 1992*)

MALÝ PRŮVODCE VELKOU HISTORIÍ

MÍSTA POSLEDNÍHO POBYTU KOMENSKÉHO V ČECHÁCH PŘED EXILEM

Každý rok se členové i přátelé Exulanta těší na zájezd. Ten loňský se konal ve dnech 6. a 7. května 2023. Navštívili jsme některá místa v severovýchodních Čechách, spojená s pobytem Jana Amose Komenského před jeho odchodem z vlasti. Víme, že Komenský

a další bratrství kněží se uchýlili do Podkrkonoší poté, co jejich pobyt pod ochranou Karla staršího ze Žerotína v Brandýse nad Orlicí přestal být bezpečný. Zde byl v Doubravici v březnu 1625 na schůzce bratrských kněží, u seniora Václava Roha, Komenský pověřen vyhledáním exulantského útočiště v Polsku. V rámci dvoudenního zájezdu jsme navštívili Bílou Třemešnou, Horní Brannou, Žaclěř a Dušníky.

Ale abychom začali opravdu od začátku, sraz jsme měli opět na autobusovém nádraží, tentokrát v Pardubicích. Naše první kilometry směřovaly do Bílé Třemešné. Jan Amos Komenský zde v letech 1626–1628 pobýval na zámku dřívějšího hejtmána královéhradeckého kraje Jiřího Sádovského ze Sloupna se svou druhou manželkou a tchánem Janem Cyrilem, seniorem Jednoty, který korunoval Fridricha Falckého. V Bílé Třemešné se Janu Amosovi a jeho manželce Marii Dorotě Cyrillové narodila dcera Dorota Kristina. V létě 1627 se Komenskému naskytla možnost prohlédnout si v sousedních Vlčicích zámeckou knihovnu. Objevil tam německý pedagogický spis Eliáše Bodina „Didactica oder Lehrkunst“. Ten ho tak inspiroval, že ještě ve Třemešné začal psát Českou didaktiku – hlavní pedagogické dílo, ve kterém viděl příspěvek k nápravě společnosti. Podle místních pověstí se Komenský před nebezpečím ukrýval také v blízkých jeskyních, dodnes označovaných jako „skrýše Komenského“. Bezpečně víme jen to, že v osobním věnování spisu „Hlubina bezpečnosti“ lešenskému knížeti Rafaelovi Leszczyńskému, Jan Amos vzpomínal i na své vlastní hledání bezpečnosti „v lesních slujích“.

Zámek v Bílé Třemešné byl zbořen a na jeho místě stojí vila patřící rodině Ing. Petra Mlejnka. Ve vile je Komenského památník, kde jsme si prohlédli kopie historických dokumentů a dalších exponátů spojených s „Učitelem národů“, včetně modelu bývalého zámku. Ing. Mlejnek, kterému velice děkujeme za milé přijetí, nás nejen provedl expozicí, ale na přilehlých pozemcích nám ukázal i odkryté zbytky bývalého zámku.

Naše další zastávka byla Horní Branná. Zde, na panství Václava Záruby z Hustiřan a pod záštitou jeho manželky Angeliny se shromáždila také skupina Bratří, čekajících na odchod z vlasti. Od října 1627 mezi nimi byla i sedmnáctiletá Kristina Poniatowská z Duchnice, kterou její otec Julius Poniatowský, knihovník Žerotínů, svěřil paní Zárubové. Kristina tu měla vidění a proroctví provázené poruchami vnímání a vědomí. Kromě jiného i o smrti Albrechta z Valdštejna. 23. listopadu 1627 k ní byl z blízké Bílé Třemešné povolán i Komenský. Stal se svědkem několika jejích vidění, která ho velmi zaujala, takže je zapsal. Později se stala součástí jeho spisu „Lux in (e) tenebris“.

V lednu 1628 byli donuceni nastávající exulanti, včetně Komenských a Sádovských, přesunout se z Bílé Třemešné do Horní Branné. Odtud pak celá výprava 4. února 1628 nastoupila cestu do exilu. Byl mráz a hodně sněhu. Muži jeli na koních, ženy a děti na saních. Jejich cesta vedla přes Černý Důl, Janské Lázně, Svobodu nad Úpou, Mladé Buky, Kalnou Vodu a Babí. V Žaclěři překročili hranice do tehdejšího Slezska, nynějšího Polska. Celá výprava 8. února 1628 dorazila do Lešna. Podle „Pamětní knihy“ obce Horní Branná prý byla Komenského rodina ubytována v přízemí západní části zámku. Kardinál a pražský arcibiskup Arnošt z Harrachu, když se stal správcem panství za nezletilého Ferdinanda Bonaventuru hraběte z Harrachu, prý rozkázal vytrhat a spálit podlahu tohoto pokoje, aby se z něho nemohl kacírský mor šířit do okolí!

Historií obce a jejími památkami nás provedl místostarosta Mgr. Tibor Hájek, za což jsme velice vděční. Čekal na nás u jiné významné památky na katastru obce, u hrobky Harrachů. Jde o unikátní stavbu tohoto stylu v severních Čechách. Tvar hrobky vychází ze dvou soustředných osmiúhelníků o nestejně výšce, její povrch je tvořen střídajícími se kvádry červeného a bílého pískovce z místního lomu. Stavba probíhala v letech 1840–1870. Nejvýznamnější zde pohřbenou osobou je Jan Nepomuk František hrabě

z Harrachu (1828-1909) stoupenec českého státoprávního programu, podporující rozvoj českého kulturního i politického života, ale také zdatný podnikatel, průkopník turismu v Krkonoších a jeden z prvních popularizátorů lyžování v českých zemích. Naproti hrobce je pěkně rekonstruovaná barokní stavba harrachovského špitálu z roku 1710. Budova byla určena pro dvanáct zestárlých hraběcích služebníků.

Odtud jsme se odebrali na zámek, do jehož průčelí byla v roce 1957 zasazena na památku Komenského pamětní bronzová deska od akademického sochaře Karla Pešata z Jablonce nad Nisou. Od stejného roku je část zámku věnována Komenského památníku. V další části je zajímavá muzejní expozice „Život pod horami v Horní Branné“.

Po Horní Branné nás čekal Žacléř. Nejdříve návštěva místního muzea, a pak jsme se vydali autobusem na Růžový palouček, místo posledního loučení exulantů s vlastí, přímo na hranici s Polskem. Právě tudy procházel Komenský a ostatní exulanti v roce 1628 na cestě do Lešna. V současné době se zde nachází kruhový labyrint autorů Pauliny Skavové a Petra Beneše z narůžovělých kamenných bloků s vytesanými citáty z Komenského děl a jeho bronzovou podobiznou uprostřed. Památník odkazuje na Komenského dílo „Labyrint světa a ráj srdce“, od jehož dokončení v roce 2023 uplynulo 400 let. Na památném místě jsme vykonali krátké bohoslužby s kázáním sestry Rut Nývltové, zazpívali písně „Pod ochranou Nejvyššího“ a „Soudce všeho světa, Bože“ a položili květiny.

Po návratu k autobusu nás čekala nepříjemná situace. Autobus zapadl při otáčení a bylo potřeba ho dostat zpět na silnici. Každý, kdo mohl, přiložil ruku k dílu. Díky tomu autobus nakonec skončil na silnici a my jsme pokračovali směr Polsko.

Za hranicemi, ve městě Duszniky Zdój, jsme měli ubytování v krásném penzionu Matteo. Po vydatné večeři zakončené dobrým perníkem, každý trávil zbytek dne podle svého uvážení.

Druhý den, v neděli, jsme se po snídani odebrali na bohoslužby do kdysi českého exulantského sboru ve Stroužném, dnes *Pstrážna*. Kurátorka místního sboru sestra Wioleta Suzanská nás seznámila s historií sboru i obce. Bohoslužby vedl bratr farář Petr Brodský. Vysluhování Večeře Páně bylo s historickým kalichem ze sboru v Michalovce na Volyni. Po bohoslužbách jsme přijali pozvání na občerstvení se současnými členy sboru. Bylo to moc milé.

Cesta zpět vedla na autobusové nádraží v Pardubicích. Dva dny utekly jako voda a pokud mohu snad hovořit i za ostatní ... už teď se těšíme na nový zájezd v roce 2024.

Poděkování patří bratru Josefu Čápmovi, který zájezd na poslední místa pobytu Jana Amose Komenského připravoval. Děkujeme, Pepo.

Na závěr rada Jana Amose Komenského:

„Nezatežovat se ničím, co přesahuje životní nezbytnosti, spokojit se s mála věcmi, sloužícími k pohodlí, a chválit Boha. Jestliže ty pohodlné chybí, spokojit se pouze s nezbytnými. Přijdeš-li i o ně, snaž se zachovat sebe sama. Nemůžeš-li ani sebe zachovat, zřekni se sebe, jen abys Boha neztratil. Kdo totiž má Boha, může všechno postrádat, poněvadž má na věky své nejvyšší dobro s Bohem a v Bohu. A zde je také konec všech potřeb a přání.“

Kateřina Tomínová

ZÁVĚREM

Opět děkujeme Vám všem, kteří pamatujete na činnost spolku Exulant svými finančními příspěvky. Z vašich darů hradíme i náklady na vydávání a rozesílání věstníku, který vychází v nákladu 900 ks. Číslo účtu spolku Exulant je **209898309, kód banky 0800**.

Podmínkou členství v našem spolku není osobní "příslušnost" k exilu, resp. k reemigraci. Do svých řad zveme všechny zájemce o dědictví české reformace. Přihlásit se můžete písemně na adresu spolku nebo emailem na exulant@evangnet.cz. Z každé přihlášky máme radost. Po obdržení přihlášky Vás zařadíme do adresáře pro zasílání věstníku.

Meppen / Rus dne 20. XII. 46

Čtená slečno Janina!

Vidím lidem na těch vašich, kdy čísti
budete ti rádki mělo dopisu od člověka,
je se porovnal v nepaněti, a o němž jste
velmi málo posledně slyšela. Ale předpo-
kládám, že se ještě panětrujete na studenta
bohosloví Piaseckého, kterýmž váš často ve
Varšavě o jelením svatě paněti navště-
voval, bývalého faráře Zelovského a vilen-
ského. Byl jsem v Německu a působím
spolu o farářem Masierským v Meppen, ale
koučím se svou vládou, radbyl také navští-
vit svůj státní náměst, již všechny se
vypřehovali do Československa. Jdu také
velikou záhodou Vám, abyste mi byla nepo-
moci v vyhledání mých děr. Slyšel jsem
od páni farářové Masierské, že mají bývala
tchyně páni Natalii Šrajberová také cestova-
la do Československa, proto předpokládám, že
i jeho dceru Eugenie Libuše se Šrajberů Šrajber
= dceru z mion dcerou Janitou mladou také
se nalézá v Československu.

Část dopisu Alexandra Piaseckého z tábora po válce